

सेतू अभ्यास

इयत्ता : चौथी

मराठी • इंग्रजी • गणित

शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४

'STARS' प्रकल्पांतर्गत

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

सेतू अभ्यास : इयत्ता चौथी : विषय – मराठी • इंग्रजी • गणित

- प्रवर्तक : शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र शासन
- प्रकाशक : राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- प्रेरणा : मा. रणजितसिंह देओल (भा.प्र.से.)
प्रधान सचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, महाराष्ट्र राज्य.
- मार्गदर्शन : मा. सूरज मांढरे (भा.प्र.से.)
आयुक्त (शिक्षण), महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
मा. कैलास पगारे (भा.प्र.से.)
राज्य प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई.
- संपादक व प्रकाशक : मा. कौस्तुभ दिवेगावकर (भा.प्र.से.)
संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- सहसंपादक : मा. रमाकांत काठमोरे
सहसंचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- कार्यकारी संपादक : डॉ. कमलादेवी आवटे
उपसंचालक, भाषा व समन्वय विभाग,
राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.
- संपादन सहाय्य : डॉ. राजेश बनकर, विभाग प्रमुख, मराठी विभाग
: अरुण सांगोलकर, विभाग प्रमुख, इंग्रजी विभाग
: रत्नप्रभा भालेराव, विभाग प्रमुख, गणित विभाग
: मनिषा ताठे, अधिव्याख्याता, मराठी विभाग
: डॉ. निता जाधव, अधिव्याख्याता, मराठी विभाग
: अजयकुमार फुंदे, अधिव्याख्याता, इंग्रजी विभाग
: वृषाली गायकवाड, अधिव्याख्याता, गणित विभाग
- प्रथम आवृत्ती : मार्च २०२३
- अर्थसाहाय्य : महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई,
'STARS' प्रकल्पांतर्गत मोफत वितरणासाठी.
- मुद्रक : रुना ग्राफिक्स, पुणे.
- ① सर्व हक्क प्रकाशकाच्या स्वाधीन.

नाव : _____

शाळा : _____

इयत्ता : _____ तुकडी : _____

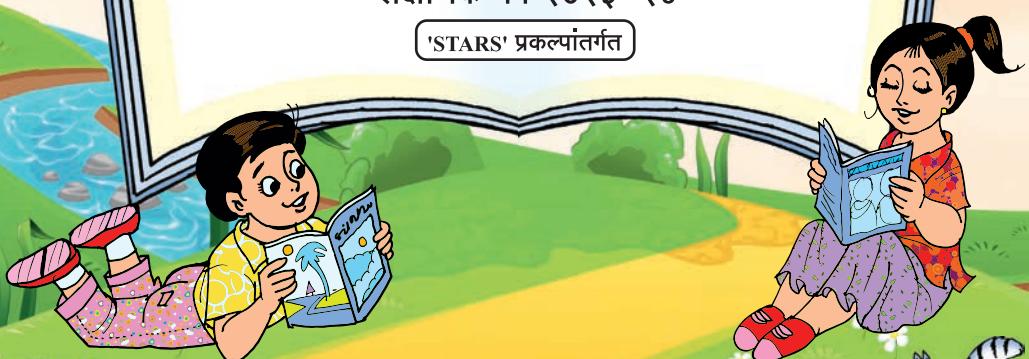
सेतू अभ्यास

इयत्ता : चौथी

मराठी • इंग्रजी • गणित

शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४

'STARS' प्रकल्पांतर्गत

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे.

अनुक्रमणिका

• विषय •

मराठी

पृष्ठ क्र. १ ते ३४

• विषय •

इंग्रजी

पृष्ठ क्र. ३५ ते ६८

• विषय •

गणित

पृष्ठ क्र. ६९ ते ९९०

सेतू अभ्यास राबविण्यासाठी शिक्षक आणि सुलभक यांचेसाठी सूचना

कोविड-१९ महामारीच्या प्रादुर्भावामुळे २०१९-२०२० मध्ये शाळा औपचारिकपणे पूर्णतः आणि २०२०-२०२१ मध्ये अंशतः बंद होत्या; ज्यामुळे वर्गात अध्ययन व अध्यापन प्रक्रिया प्रत्यक्षरित्या राबविणे शक्य होऊ शकले नाही. तथापि, राज्य सरकारकडून महामारी दरम्यान आणि महामारी नंतरच्या काळात विद्यार्थ्यांना ऑनलाईन आणि ऑफलाईन अशा दोन्ही माध्यमांतून शिक्षण देण्यासाठी विविध प्रयत्न करण्यात आले होते. त्याचाच एक भाग म्हणून विद्यार्थ्यांना पीडीएफ (सॉफ्ट कॉपी) स्वरूपामध्ये सेतू अभ्यास उपलब्ध करून देण्यात आलेला होता.

या सर्व पार्श्वभूमीवर मागील दोन शैक्षणिक वर्षांपासून शाळा नियमितपणे सुरु झालेल्या असल्या तरी देखील अनेक शिक्षक आणि पालकांनी हा सेतू अभ्यास छापील साहित्याच्या स्वरूपात विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून देण्याची मागणी केली होती. त्याकरिता विद्यार्थ्यांच्या मागील इयत्तेच्या महत्त्वाच्या अध्ययन निष्पत्तींवर आधारित अभ्यासाची उजळणी आणि पुढील शैक्षणिक अभ्यासक्रमासाठी विद्यार्थ्यांची पूर्वतयारी या दुहेही उद्देशाने राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे यांनी २०२३-२४ या शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीला विद्यार्थ्यांसाठी सुधारित सेतू अभ्यास मुद्रित स्वरूपात तयार केलेला असून विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीलाच देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

सेतू अभ्यास अंमलबजावणीसंबंधी मार्गदर्शक सूचना :

- १) सदर सेतू अभ्यास हा मागील वर्गाच्या अभ्यासक्रमाच्या अध्ययन निष्पत्तींवर आधारित असून सध्याच्या इयत्तेचा अभ्यासक्रम यांच्यातील दुवा आहे.
- २) सेतू अभ्यास हा इयत्तानिहाय आणि विषयानुसार तयार करण्यात आलेला असून तो मागील वर्गाच्या पाठ्यपुस्तकांमध्ये नमूद केलेल्या तसेच निपुण भारत अंतर्गत असणाऱ्या अध्ययन निष्पत्ती संबंधित आहे.
- ३) राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे कार्यालयातील संशोधन विभागाने शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ मधील ऑनलाईन स्वरूपातील सेतू अभ्यासाच्या संदर्भाने केलेल्या संशोधन अभ्यासाचे निष्कर्ष लक्षात घेऊन सेतू अभ्यास कृतींची रचना करण्यात आलेली आहे.
- ४) शिक्षकांनी आणि सुलभकांनी प्रत्येक विद्यार्थ्यांकडून दिलेल्या विहित कालावधीमध्ये सदर सेतू अभ्यास पूर्ण करून घ्यावा.
- ५) दिलेल्या सेतू अभ्यासात प्रत्येक कृती विद्यार्थी स्वतः सोडवतील याकडे लक्ष घ्यावे, आवश्यक तेथे विद्यार्थ्यांना मदत व मार्गदर्शन करावे.
- ६) सदर सेतू अभ्यास एकूण २० दिवसांचा आहे. ज्यामध्ये शैक्षणिक सत्राच्या प्रारंभी आणि सेतू अभ्यास पूर्ण झाल्यानंतर विद्यार्थ्यांची प्रत्येकी २० गुणांची अनुक्रमे एक पूर्व चाचणी आणि उत्तर चाचणी घेण्यात यावी.
- ७) विद्यार्थ्यांनी दोन्ही चाचण्यांमध्ये प्राप्त केलेल्या गुणांचा अध्ययन निष्पत्तिनिहाय तुलनात्मक तक्ता शिक्षकांनी तयार करावा.
- ८) सेतू अभ्यासातील दिलेल्या कृती या नमुनादाखल असून शिक्षकांनी आपल्या वर्गातील विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन निष्पत्ती संपादणुकीचा स्तर लक्षात घेऊन गरजेनुसार अन्य कृतींचे आयोजन करावे.

सेतू अभ्यास : इयत्ता चौथी : विषय - मराठी

अनुक्रमणिका

दिवस	घटक	क्षेत्र	अध्ययन निष्पत्ती क्र.	पृष्ठ क्र.
०१	शुभेच्छा संदेश	भाषण-संभाषण	EC L1 6.3c EC L1 6.7a	२
०२	स्वभाषेचा वापर	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.1	३
०३	मजकुराचे समजपूर्वक वाचन व लेखन	भाषण, संभाषण व लेखन	EC L1 6.8	५
०४	भाषिक वैशिष्ट्यांची जाण	भाषाभ्यास	EC L1 6.6a	६
०५	स्वतःच्या भाषेत विस्तार	मौखिक भाषा विकास व लेखन	EC L1 6.2	८
०६	परिचित घटनांविषयी लेखन	लेखन	EC L1 6.8	९
०७	गोष्ट तयार करणे	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.8	११
०८	विरामचिन्हांची ओळख	भाषाभ्यास, समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.6b	१३
०९	संदर्भने अर्थ समजून घेणे	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.5a	१४
१०	भाषिक वैशिष्ट्यांची ओळख	भाषाभ्यास	EC L1 6.6a	१६
११	परिचित अनुभवांवर मत व्यक्त करणे	मौखिक भाषा विकास	EC L1 6.8	१८
१२	अपरिचित शब्दांचा अर्थ	भाषाभ्यास व मौखिक भाषा विकास	EC L1 6.5a EC L1 6.6a	२०
१३	अभिव्यक्तीपर लेखन	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.5c	२२
१४	बाल मासिकांविषयक लेखन	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.5c	२४
१५	मजकुराचे आकलनयुक्त वाचन व लेखन	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.5c	२६
१६	परिचित साहित्यावर व्यक्त होणे	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.3a	२७
१७	प्रसंगानुरूप लेखन	समजपूर्वक वाचन	EC L1 6.8	२९
१८	प्रतिसादासाठी स्वभाषेचा वापर	मौखिक भाषा विकास	EC L1 6.1	३१
१९	भाषिक खेळ	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.4b	३२
२०	स्व-अभिव्यक्ती	समजपूर्वक वाचन व लेखन	EC L1 6.8	३३

१. शुभेच्छा संदेश

क्षेत्र : भाषण – संभाषण

अध्ययन निष्पत्ती :

- EC L1 6.3c** : सकाळच्या शुभेच्छा, कुटुंबातील गप्पागोष्टी याविषयी बोलतो आणि आवडलेल्या बाबींचे स्पष्टीकरण देतो तसेच त्याविषयी वही व फळा यावर लिहितो.
- EC L1 6.7a** : सकाळच्या सदिच्छा देणे यासारख्या कृती व संभाषणामध्ये सहभागी होतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांचे शुभेच्छा संदेशांविषयी असणारे पूर्वज्ञान जाणून घेण्यासाठी पुढीलप्रमाणे प्रश्न विचारावेत.
- आपण आपल्या मित्र-मैत्रिणींना किंवा वडीलधान्या व्यक्तींना भेटल्यावर कोणकोणते शब्दप्रयोग वापरतो ते सांग. जसे : नमस्कार

सक्षम बनूया

- एकमेकांना भेटण्याव्यतिरिक्त सण-समारंभ किंवा इतर वेळी वापरली जाणारी संबोधने शिक्षक विद्यार्थ्यांना सांगतील. त्याप्रमाणे विद्यार्थी संबोधनाचा कालावधी अथवा घटना सांगतील. जसे :
- शिक्षक : शुभ सकाळ
- विद्यार्थी : सकाळी भेटल्यास
- शिक्षक : अभिनंदन
- विद्यार्थी : जिंकल्यास/चांगली गोष्ट घडल्यास
- शिक्षक : सुप्रभात
- विद्यार्थी : सकाळी भेटल्यास
- शिक्षक : शुभ रात्री
- विद्यार्थी : रात्री झोपण्यापूर्वी

सराव करूया

- खाली दिलेली कार्डे पाहा. कार्डावरील चित्रे पाहून त्यावर आधारित सदिच्छा/शुभेच्छा लिही.

कल्पक होऊया

- नाताळ/ईद/दिवाळी, नववर्ष या विषयांवर आधारित तुझ्या मित्राला/मैत्रिणीला शुभेच्छा संदेश देण्याकरिता भेटकार्ड तयार कर.

दिवस - ०२

२. स्वभाषेचा वापर

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.1 : आवडीनिवडी, परिचित घटना/आकाशवाणी, दूरदर्शनवरील कार्यक्रम यांविषयी प्रतिसाद देण्याविषयी शालेय भाषा/स्वतःची भाषा वापरतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- विद्यार्थ्यांचे सांकेतिक भाषेविषयीचे पूर्वज्ञान जागृत करण्यासाठी विविध इमोजी दाखवून प्रश्न विचारावेत. पुढील इमोजी कोणत्या भावना व्यक्त करतात ते सांग.

सक्षम बनूया

- खालील चित्र पाहा व प्रश्नांची उत्तरे लिही.

१) चित्रातील मुले काय-काय करीत आहेत ते लिही.

- अ) .....   ब) .....
- क) .....   ड) .....

सराव करूया

- शिक्षकांनी हाताच्या खुणांच्या भाषेचा वापर करून सूचना द्याव्यात व विद्यार्थ्यांकडून त्याप्रमाणे कृती करून घ्याव्यात. उदा., १) खाली बसा   २) उभे राहा
- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना शेजारील चित्र दाखवावे व विद्यार्थ्यांशी त्यावर आधारित चर्चा करावी.

कल्पक होऊया

- खाली दिलेल्या गटांतील वाक्ये रेघेने जोड.

‘अ’ गट	‘ब’ गट
१) कुत्रं लई जोरात भुकायलं.	अ) हातामध्ये डबा घेऊन आम्ही चाललो होतो.
२) हातात करडा घेऊन आम्ही चाललो होतो.	ब) इतक्यात पाऊस पळू लागला.
३) इतक्यात पाऊस गळू लागला.	क) कुत्रा फार जोरात भुंकत आहे.

३. मजकुराचे समजपूर्वक वाचन व लेखन

क्षेत्र : भाषण, संभाषण व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.8 : परिचित घटना किंवा मजकुराचे अभिव्यक्तीच्या विविध प्रकारांनुसार घटना, प्रसंग, पात्रे, मध्यवर्ती कल्पना व शीर्षक यांच्याविषयी लेखन करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना करावयास आवडणाऱ्या कृती किंवा त्यांच्या दैनंदिन अनुभवातील काही कृती फळ्यावर लिहून किंवा विचारून घटना योग्य क्रमाने सांगता येण्याविषयीचे त्यांचे पूर्वज्ञान जाणून घ्यावे.
१) मी शाळेत गेलो.	२) मी सकाळी लवकर उठलो.	३) न्याहारी केली.
४) व्यायाम केला.	५) दप्तर भरले.	६) अंघोळ केली.

सक्षम बनूया

- भाषापेटीतील गोष्टींची चित्रमालिका वापरून शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांकडून योग्य क्रमाने घटना लावून घ्याव्यात व तयार झालेल्या घटनाक्रमानुसार विद्यार्थ्यांकडून गोष्ट तयार करून घ्यावी.

जसे :

२)

- चहा बनवणे ही कृती विद्यार्थ्यांना विचारून विद्यार्थ्यांशी चर्चा करून कृतीतील घटना फळ्यावर एका बाजूला लिहाव्यात. फळ्याच्या दुसऱ्या बाजूला पुन्हा त्या सर्व कृती योग्य क्रमाने विद्यार्थ्यांना विचारून लिहाव्यात. जसे :

- ३) चहा बनवताना करावयाच्या सर्व कृती आपण फळ्यावर लिहिलेल्या आहेत. आता आपण त्या योग्य क्रमाने पुन्हा लिहून काढू या.

सराव कर्त्तव्या

- शाळेतून घरी जात असताना तू अनुभवलेल्या एखाद्या प्रसंगाचे वर्णन तुझ्या शब्दांत लिही.

कल्पक होऊया

- (शिक्षकांनी एखादी गोष्ट सांगावी.) ऐकलेल्या गोष्टीतील तुला आवडलेली वाक्ये वहीत लिही.

दिवस - ०४

४. भाषिक वैशिष्ट्यांची जाण

क्षेत्रः भाषाभ्यासः

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.6a : वेगवेगळ्या कथा, कविता, मजकूर यांतील भाषेची वैशिष्ट्ये ओळखतो. (नामदर्शक शब्द, कृतिदर्शक शब्द)

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांकडून लय, तालयुक्त शब्द, पुनरावृत्ती होणारे शब्द असणारी विद्यार्थ्यांच्या माहितीतील कविता त्यांच्याकडून गाऊन घ्यावी.
    - १) तुला आवडणारी एखादी पावसाविषयीची कविता गाऊन दाखव.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना पक्षी, प्राणी, वस्तु, कवितेतील यमक जुळणारे शब्द किंवा नादमय शब्द सांगण्यास प्रेरित करावे. विविध प्राणी, पक्षी यांचे आवाज शब्दबद्ध करण्यास किंवा आवाज काढण्यास सांगावे. आवश्यक तेथे शिक्षकांनी मार्गदर्शन करावे. कवितेतील यमक जुळणारे शब्द लिहिण्यास सांगावेत.

सराव करूया

- खाली दिलेल्या चित्राचे निरीक्षण कर. पाऊस या शब्दाबरोबर आलेले शब्द वाच व त्या शब्दांचा उपयोग करून वाक्ये सांग.

कल्पक होऊया

- खाली दिलेल्या रिकाम्या जागी कंसातील योग्य शब्दाचा उपयोग करून वाक्य पूर्ण कर.
(आदळत्या, गगनचुंबी, उनाड, भान, बिलगली)
  - मेळाव्यात हरवलेल्या गीताला आई दिसताच, ती धावत जाऊन आईला .....
  - समुद्राच्या लाटा वेगाने किनाऱ्यावर .....
  - ..... राजू सारखा मित्रांच्या खोड्या काढत असतो.
  - जत्रेतील खेळणी बघून रमा आणि सीमाला घरी जाण्याचे ..... राहिले नाही.
  - मुंबईत ..... इमारती आहेत.

५. स्वतःच्या भाषेत विस्तार

क्षेत्र : मौखिक भाषा विकास व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.2 : कविता आणि गोष्ट यांचे तोंडी वर्णन करताना त्यांचा विस्तार करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूल्या

शिक्षक सूचना : शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना कविता ऐकवावी.

- विद्यार्थ्यांना माहीत असलेल्या कवितेचे गायन करून घ्यावे. कवितेत आलेल्या वर्णनावरून समजणारा कवितेचा विषय विचारावा. उदा., बालकविता

छान माझी बाहुली
मोठी तिची सावली
दोन डोळे अन् गाल गोरे गोरे
नाक तिचे चाफेकळी
दोन हातांनी खेळते चेंडू फळी
कानात घालून हेडफोन
नाचते करून पायांचा कोन

सक्षम बनूया

शिक्षकांनी कविता, अभंग, लोकगीत, कोळीगीत यांतील काही ओळी फळ्यावर लिहाव्यात व विद्यार्थ्यांना त्याची पुढील ओळ लिहायला सांगावी. जसे :

- खाली दिलेल्या कवितेच्या ओळी वाच व रिकाम्या जागी तुला योग्य वाटेल अशी समर्पक ओळ लिही.

१) डोल डोलतंय वाच्यावर बाय

.....

२) जय जय महाराष्ट्र माझा

.....

३) आता विश्वात्मके देवे

.....

सराव करूया

- खालील चित्रांचे निरीक्षण कर व त्या आधारे चित्रातील गोष्टीचा शेवट काय झाला असेल असे तुला वाटते, ते तुझ्या शब्दांत सांग.

कल्पक होऊया

- तुला येत असलेले पावसाचे गाणे/कविता म्हण.

दिवस – ०६

६. परिचित घटनांविषयी लेखन

क्षेत्र : लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.8 : परिचित घटना किंवा मजकुराचे अभिव्यक्तीच्या विविध प्रकारांनुसार घटना, प्रसंग, पात्रे, मध्यवर्ती कल्पना व शीर्षक यांच्याविषयी लेखन करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांबरोबर पाणी या विषयावर औपचारिक गप्पा माराव्यात. पुढील मुद्रद्यांवर आधारित चर्चा करून त्यांच्या परिसरात घडणाऱ्या घटना, प्रसंगांवर आधारित स्वतःचे अनुभव व्यक्त करण्यासाठी त्यांचे पूर्वज्ञान जागृत करावे.
(१) पाण्याचे विविध स्रोत (२) पाण्याचा दैनंदिन जीवनात होणारा वापर (३) पाणी बचत करण्याची गरज

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना नदीचे चित्र दाखवावे. विद्यार्थ्यांशी चित्रात दिसणाऱ्या प्रसंगाविषयी चर्चा करावी. विद्यार्थ्यांनी त्यांचे स्वतःचे अनुभव सांगावेत यासाठी पुढीलप्रमाणे प्रश्न विचारावेत.

१) कोणकोणत्या कामासाठी नदीचे पाणी वापरले जात आहे ते लिही.

.....
.....
.....

२) चित्रातील अमित म्हणाला, “दूषित पाणी पिण्याने मी आजारी पडलो” हे विधान खरे असेल का? असल्यास कशावरून ते लिही.

.....
.....

३) नदीचे पाणी कोणकोणत्या कारणांनी दूषित होते असे तुला वाटते?

.....
.....

४) नदीचे पाणी दूषित होऊ नये म्हणून तू कोणते दोन उपाय सुचवशील ते लिही.

१) .....
२) .....

सराव करूया

- नदीचे पाणी व नळाद्वारे मिळणारे पाणी या दोन्हींपैकी कोणते पाणी अधिक शुद्ध असेल असे तुला वाटते? का ते लिही.

.....
.....

- दैनंदिन जीवनात तू स्वतः पाण्याची बचत कशाप्रकारे करशील ते लिही.

.....
.....

कल्पक होऊया

- आजचा दिवस संपल्यानंतर दिवसभरात तू काय-काय केले ते लिही.

माझ्या रोजनिशीतील
एक पान

माझा आजचा दिवस

दिवस – ०७

७. गोष्ट तयार करणे

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.8 : परिचित घटना किंवा मजकुराचे अभिव्यक्तीच्या विविध प्रकारांनुसार घटना, प्रसंग, पात्रे, मध्यवर्ती कल्पना व शीर्षक यांच्याविषयी लेखन करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी पाठ्यपुस्तकाव्यतिरिक्त इतर मजकुरांचे नमुने वर्गात लावावेत. (वर्तमानपत्र बातमी, जाहिरात, बालकथा इ.) विविध प्रकारच्या लेखन साहित्याची नावे व त्यांची शीर्षके यांची चर्चा करावी व लेखन साहित्याविषयी विद्यार्थ्यांना असणारे पूर्वज्ञान जागृत करावे.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांच्या मदतीने वर्गात बालसाहित्य जसे : पुस्तके टेबलावर मांडावीत. त्यांची वर्गातील मुलांसोबत पाहणी करून शीर्षक, मुख्यपृष्ठ, मलपृष्ठ व पुस्तकातील गोष्टींचा अंदाज या स्वरूपात चर्चा करावी. शिक्षकांनी एखादी गोष्ट निवडावी व वाचून दाखवत असताना चर्चा करावी व त्या गोष्टीच्या आशयावर आधारित अंदाज बांधणारे प्रश्न विचारावेत.
उदा., १) मुख्यपृष्ठ, मलपृष्ठ तसेच पुस्तकाचे नाव यांवरून गोष्ट कशाविषयी आहे तुला वाटते ?
२) गोष्टीत पुढे काय झाले असेल ? (गोष्ट थोडीशी वाचून झाल्यानंतर)
३) या गोष्टीतील कोणते पात्र तुला आवडले ? का ते सांग.

सराव करूया

- खाली दिलेल्या शीर्षकासाठी तू स्वतः छोटीशी गोष्ट किंवा चारोळी तयार कर व लिही.

चिऊताईचे घरटे

.....

.....

.....

.....

.....

कल्पक होऊया

- पुढे काय घडले असेल ते लिही.
शाळा सुटली. मी घराकडे निघालो. तेवढ्यात रस्त्यात गर्दी जमलेली दिसली.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

८. विरामचिन्हांची ओळख

क्षेत्र : भाषाभ्यास, समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.6b : नामदर्शक शब्द, कृतीदर्शक शब्द आणि विरामचिन्हांचा लिहिताना वापर करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विविध नामदर्शक, कृतियुक्त शब्द व इतर शब्द फळचावर लिहावेत. शिक्षकांनी कृती सांगावी व त्यासाठी असणारा शब्द विद्यार्थ्यांना ओळखण्यास सांगावे.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांचे गट करावेत. विद्यार्थ्यांना प्रश्नार्थी शब्दाचा वापर करून खालील वाक्ये गटात बनवण्यास सांगावीत. त्यांनी तयार केलेल्या वाक्याचे स्वरूप कसे झाले याबाबत चर्चा करावी व वाक्ये प्रश्नार्थक आहेत म्हणून वाक्याच्या शेवटी ‘?’ हे विरामचिन्ह वापरतात हे स्पष्ट करावे.
- कंसातील शब्द वापरून दिलेले वाक्य प्रश्नार्थी बनव.

१) तो गावाला गेला. (कोठे)

.....

२) सरिता आंबा खात आहे.(काय/कोणते)

.....

३) साहिल मेथीची भाजी बनवत आहे. (काय/कशाची)

.....

४) आम्ही कबड्डी, खो-खो व क्रिकेट खेळलो. (कोणकोणते)

.....

सराव करूया

- खालील उतारा वाच. योग्य ठिकाणी योग्य विरामचिन्हे वापर.

काल आमची सहल राणीची बाग येथे गेली होती. तेथे आम्ही मोर वाघ पाणघोडे पाहिले. सिंह वाघ हिंस प्राणी आहेत म्हणून त्यांना पिंजच्यात ठेवले होते. माकडाच्या पिंजच्याजवळ आम्ही खूप वेळ उभे होतो हे पाहून गुरुजी म्हणाले, चला मुलांनो इकडे या. हत्तीला पाहून दिपाली म्हणाली, अबब केवढा मोठा हत्ती सर्व प्राणी पाहून झाल्यावर आता कुठे जायचे हा प्रश्न आम्हाला पडला.

कल्पक होऊया

- . ; ! ? , “-” ही विरामचिन्हे वापरून प्रत्येकी एक वाक्य तयार कर.
- .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

दिवस – ०९

९. संदर्भाने अर्थ समजून घेणे

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.5a : वाचन करताना मजकुरातून अपरिचित शब्दांचा संबंध लावतो आणि समजून घेतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- खाली दिलेला उतारा मोठ्याने वाच.

गजाने आज शाळेत खूप सारे रंगीत कागद आणले. ते कागद त्याने राम, लीना आणि शालूला दिले. मग ते सगळे जण शाळेमागे गेले. लीनाने कागदाची होडी तयार केली. होडी तलावात सोडली. होडी तलावात लाटांवर हलत-डुलत फिरु लागली. अचानक एका बेडकाने होडीत उडी मारली. मग काय! होडी पाण्याने भरली आणि बुझून तळाला गेली.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना कवितेतील नवीन शब्दांचे अर्थ कळावेत म्हणून कवितेत आलेल्या नवीन शब्दांचा अर्थ चित्रांच्या आधारे विद्यार्थ्यांना माहीत करून द्यावा. कवितेत आलेले अलंकार व ते परिधान करावयाचे अवयव यांच्या जोड्या लावून घ्याव्यात.

रानगवताची फुलं तिच्या कानामंदी डुलं
अन् चाईचा मोहर गळ्यामंदी गळसर,
अहो टंटणी फुलली तिच्या नाकामंदी फुली
अन् बुरांडीची फुलं तिनं केसात माळली
पोर डोंगरावर भाळली.

बुरांडी

टंटणी

चाई

- दागिने व अवयव यांच्या जोड्या लाव.

अ.क्र.	दागिने	अवयव
१)	झूल	पाय
२)	मुगवट/फुली/नथ/चमकी	कान
३)	गळसरी/माळ	नाक
४)	अंगठी	गळा
५)	पैंजण	बोट

सराव करूया

- खालील वाक्यांमध्ये काही सणांची नावे लपलेली आहेत. ‘सणाचे नाव शोधणे’ हा खेळ तुझ्या मित्रांसोबत सुट्टीच्या दिवशी खेळ.

जसे : १) तुझीच बाहुली आहे, **पाड वा** फोड!

.....पाडवा.....

२) प्रसाद सराव कर.

.....

- ३) आमच्या वाशिम गावाला या.
- ४) तुझ्या वागण्याला ना ताळ, ना तंत्र.
- ५) इथे संपते ती कहाणी.
- ६) दीपा, वली पर्वताची माहिती सांग.

.....

.....

.....

.....

कल्पक होऊया

- वर्तमानपत्रे/बाल मासिके यांतील तुला अपरिचित असणारे दहा शब्द शोध व त्यांचा अर्थ शिक्षकांकडून समजून घे.
- .....
- .....
- .....
- .....

दिवस – १०

१०. भाषिक वैशिष्ट्यांची ओळख

क्षेत्र : भाषाभ्यास

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.6a : वेगवेगळ्या कथा, कविता, मजकूर यांतील भाषेची वैशिष्ट्ये ओळखतो. (नामदर्शक शब्द, कृतिदर्शक शब्द, विरामचिन्हे इ.)

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- लेखनात वापरल्या जाणाऱ्या विरामचिन्हांविषयी असणारे विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान जागृत करण्यासाठी शिक्षकांनी विरामचिन्हे विरहित वाक्ये फळ्यावर लिहावीत व त्या वाक्यांत येणारी विरामचिन्हे विद्यार्थ्यांना विचारून लिहावीत.

उदा. १) मी सकाळी लवकर उठलो

२) बागेत गुलाब मोगरा चाफा फुलला

३) अबब केवढा मोठा हत्ती

सक्षम बनूया

विविध उद्दिष्टांसाठी लेखन करताना लेखनात विरामचिन्हांचा वापर केल्याने वाक्यांना विशिष्ट अर्थ प्राप्त होतो हे विद्यार्थ्यांना कळावे म्हणून शिक्षकांनी अल्पविराम या विरामचिन्हाचा विद्यार्थ्यांना परिचय करून द्यावा. शिक्षकांनी विरामचिन्हांचे वाक्यातील महत्त्व विद्यार्थ्यांच्या लक्षात आणून द्यावे. वाक्यात येणारी म्हण, यमक यामुळे वाढणारे भाषिक सौंदर्य लक्षात घ्यावे.

- विरामचिन्हांशी संबंधित कृती पुढील प्रकारे करून घ्याव्यात.

त्याची बस चुकली. त्याला उशीर झाला.

ही दोन वाक्ये जोडण्यासाठी कोणता शब्द वापराल?

.....

- विद्यार्थ्यांनी सांगितलेला शब्द वापरून शिक्षकांनी वरील दोन वाक्ये जोडून, अल्पविराम वापरून वाक्य पुन्हा फळ्यावर लिहावे.

जसे : त्याची बस चुकली; म्हणून त्याला उशीर झाला.

- खालील वाक्ये वाच व त्यांपैकी 'म्हण' असणाऱ्या वाक्यांसमोरील चौकटीत (✓) अशी खूण कर.

१) शेरास सव्वाशेर.

२) आश्चर्य वाटले.

३) अति तेथे माती.

४) कपाळावर हात मारणे.

सराव करूया

- खालील कवितेच्या ओळी यमक वापरून तुझ्या शब्दांत लिही.

१) एक होता माड

.....

वाढत होता वर वर.

कल्पक होऊया

- खाली दिलेल्या वाक्यांतील कृतिदर्शक शब्द लिही.

जसे : १) कविताने ग्लास भरून पाणी आणले. भरून, आणले: .....

२) रामने फळांची टोपली टेबलवर ठेवली. .....

३) आईने हर्षूला नवीन फ्रॉक घेतला. .....

४) घंटा झाल्याबरोबर सर्व मुले वर्गात गेली. .....

११. परिचित अनुभवांवर मत व्यक्त करणे

क्षेत्र : मौखिक भाषा विकास

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.8 : परिचित घटना किंवा मजकुराचे अभिव्यक्तीच्या विविध प्रकारांनुसार घटना, प्रसंग, पात्रे, मध्यवर्ती कल्पना, शीर्षक यांच्याविषयी लेखन करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना पुढील प्रश्न विचारून त्यांच्या गावातील/शहरातील काही मुख्य ठिकाणांची नावे विचारावीत. त्याविषयी गप्पा माराव्यात, चर्चा करावी.
- १) तुमच्या गावात/शहरात बाजार भरतो का? कोठे?
  - २) गावात किंवा शहरात मंदिर आहे का?
  - ३) तुमच्या गावात/शहरात जत्रा भरते का?
  - ४) गावात किंवा शहरात सार्वजनिक वाचनालय आहे का? कोठे आहे?

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना चित्र दाखवावे व त्यावर पुढील काही प्रश्नांच्या आधारे चर्चा करावी.

- १) तू बाजारात गेला आहेस का?
- २) तुमच्या गावातील/शहरातील बाजार कोणत्या दिवशी भरतो?
- ३) बाजारात कोणकोणती दुकाने असतात?
- ४) घरात लागणाऱ्या कोणकोणत्या गोष्टी तू बाजारातून आणशील?

सराव करूया

- तू बाजारात गेल्यावर कोणासाठी काय आणशील ते लिही.

अ.क्र.	कोणासाठी	काय आणशील
१)	बाबा	.....
२)	ताई	.....
३)	दादा	.....
४)	आजी	.....
५)	स्वतः	.....

- जर तुझ्या गावात बाजार नसता, तर कोणत्या अडचणी आल्या असत्या? त्या लिही.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

कल्पक होऊया

- तू भाजी विकत आणायला गेलास; तर भाजीवाल्याला कोणकोणते प्रश्न विचारशील ते लिही.

- १) .....
- २) .....
- ३) .....
- ४) .....
- ५) .....

१२. अपरिचित शब्दांचा अर्थ

क्षेत्र : भाषाभ्यास व मौखिक भाषा विकास

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.5a : वाचन करताना मजकुरातून अपरिचित शब्दांचा संबंध लावतो आणि समजून घेतो.

EC L1 6.6a : वेगवेगळ्या कथा, कविता, मजकूर यांतील भाषेची वैशिष्ट्ये ओळखतो. (नामदर्शक शब्द, कृतिदर्शक शब्द, विरामचिन्हे, इ.)

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना खालील उतारा वाचण्यास सांगावे व विद्यार्थ्यांना उताऱ्यातील अपरिचित शब्द विचारावेत व त्याचा अर्थ समजावून सांगावा.
- खाली दिलेली बातमी वाच व अपरिचित शब्द सांग.

बालकांना 'शालेय शौर्य पुरस्कार' जाहीर

पुणे : पुणे जिल्ह्यातील प्राथमिक शाळेलगतच वाहत असलेल्या नाल्यात वयोवृद्ध दांपत्य अडकल्याचे शालेय मुलांच्या निर्दर्शनास आले. वयोवृद्ध दांपत्याची जीव वाचविण्यासाठी चाललेली धडपड पाहून शाळेत जाणारी काही मुले क्षणाचाही विलंब न करता मदतीसाठी सरसावली. वृद्धांना तात्काळ दवाखान्यात नेऊन त्यांची डॉक्टरांकडून तपासणी करून घेतली. डॉक्टरांच्या सल्ल्यानुसार वयोवृद्ध दांपत्य सुखरूप असल्याचे समजताच मुलांच्या आनंदाला पारावार उरला नाही.

या घटनेची दखल घेऊन शाळेचे मुख्याध्यापक आणि शिक्षकांनी तहसीलदार, गटशिक्षणाधिकारी आणि इतर मान्यवरांच्या उपस्थितीत शालेय पातळीवर दिला जाणारा 'शालेय शौर्य पुरस्कार' मुलांना देऊन त्यांचे कौतुक केले.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी शब्दसमूहाबद्दल वापरले जाणारे शब्द सांगावेत. जसे :
  - मोठा भाऊ - थोरला,
  - कधीही विसर पडत नाही असे - अविस्मरणीय,
  - न जिंकता येणारे - अजिंक्य,
  - रत्नांची ओळख असणारा - रत्नपारखी

- प्रत्येक समूह दर्शविण्यासाठी विशिष्ट प्रकारचे शब्द वापरले जातात अशी उदाहरणे विद्यार्थ्यांसमोर मांडावीत आणि त्यासाठी समूहदर्शक शब्द शोधण्यास सांगावे.

उदा., चोरांचा समूह - टोळी,

वाहनांचा समूह - ताफा,

खेळाऱ्यांचा समूह - संघ

  - खालीलप्रमाणे वाक्ये देऊन शब्दसमूहाबद्दल एका शब्दाचा वापर करून वाक्य पुन्हा सांगण्यास विद्यार्थ्यांना प्रेरित करावे. उदा.,
  - १) तो क्षण कधीही विसर पडणार नाही असा होता.
तो क्षण अविस्मरणीय होता.

सराव करूया

- शिक्षकांनी विविध समूहदर्शक शब्द विद्यार्थ्यांना देऊन ते कोणत्या समूहास प्रदर्शित करतात याचा सराव घ्यावा.

जसे : १) फुलांचा - गुच्छ
२) पुस्तकांचा - गठठ

  - शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना शब्दसमूहाबद्दल वापरले जाणारे शब्द विचारून त्यांचा विस्तार करण्यास सांगावे.

जसे : असंख्य - संख्येत मोजता येणार नाही असे.
शिलालेख - दगडावर कोरलेला मजकूर.
अनुज - लहान बंधू

कल्पक होऊया

- खालील शब्द वापरून वाक्य तयार कर.
    - १) थवा : .....
    - २) मोळी : .....
    - ३) कळप : .....
    - ४) जुडी : .....
    - ५) घोळका : .....

१३. अभिव्यक्तीपर लेखन

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.5c : विविध मजकुराचे समजपूर्वक वाचन करतो. जसे की : वर्तमानपत्रे, बाल मासिके आणि त्याविषयी थोडक्यात लिहितो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी शाळेच्या आवारात चौकात सार्वजनिक ठिकाणी आजूबाजूच्या परिसरात पाहिलेल्या भिंतीवरील मजकुराविषयी विद्यार्थ्यांशी संवाद साधावा. जसे – शाळेव्यतिरिक्त इतर कोणकोणत्या ठिकाणी तुम्हांला लेखी मजकूर पाहावयास मिळतो.
- तुम्ही वाचलेल्या पाट्या, भिंती, चौकाचौकात असणारे फलक यांवर कोणता मजकूर लिहिलेला असतो ते सांगा.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी दिलेल्या भित्तिपत्रकावर विद्यार्थ्यांशी चर्चा करावी व प्रश्न विचारावेत.

१) या भित्तिपत्रकाचा तुला समजलेला अर्थ लिही.

.....
.....

२) ओल्या व सुक्या कचन्यात कोणकोणत्या गोष्टींचा समावेश होतो ?

.....
.....

३) ओला व सुका कचरा वेगळा ठेवल्यास कोणकोणते फायदे होतील ?

.....
.....

४) स्वच्छतेचे तुला समजलेले दोन फायदे लिही.

.....
.....

सराव करूया

- भित्तिपत्रकाचा विषय कोणता आहे ?

.....
.....
.....

- पाणी जपून वापरणे का आवश्यक आहे असे तुला वाटते ? ते लिही.

.....
.....

- पाणी म्हणजे जीवन असे का म्हटले असावे ?

.....
.....

कल्पक होऊया

- बाल मासिकातील गोष्टींमधील तुळ्या आवडत्या पात्राचे नाव सांग व ते पात्र तुला का आवडले ते लिही.

.....
.....
.....

१४. बाल मासिकांविषयक लेखन

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.5c : विविध मजकुराचे समजपूर्वक वाचन करतो. जसे की : वर्तमानपत्रे, बाल मासिके आणि त्याविषयी थोडक्यात लिहितो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- सूचनाफलक या साहित्य प्रकारांविषयी असणारे विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान जागृत करण्यासाठी शिक्षकांनी पुढील कृती करून घ्याव्यात.
- खाली दिलेल्या सार्वजनिक ठिकाणी लावलेले सूचनाफलक व त्यावरील तू पाहिलेल्या/वाचलेल्या सूचना सांग. उदा., दवाखाना, शाळा, बस स्टॅन्ड, बँक इ.

सक्षम बनूया

- ‘रस्त्यांचे खोदकाम सुरु आहे’ हे लोकांना कळावे यासाठी शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांकडून खालील मुद्द्यांच्या आधारे सूचना फलक तयार करून घ्यावा.
- मुद्दे : रस्त्याचे नाव, कधीपासून ते कधीपर्यंत वाहतूक बंद असेल, या दरम्यान प्रवाशांनी घ्यावयाची काळजी, सूचना कोणाकडून दिली जात आहे इत्यादी.

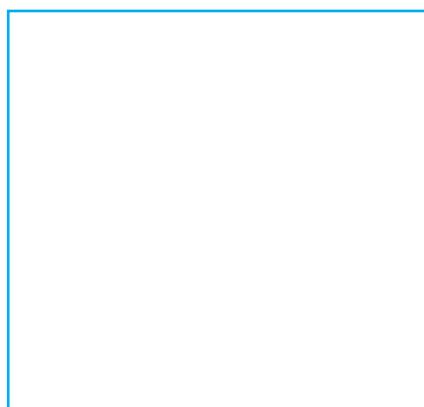
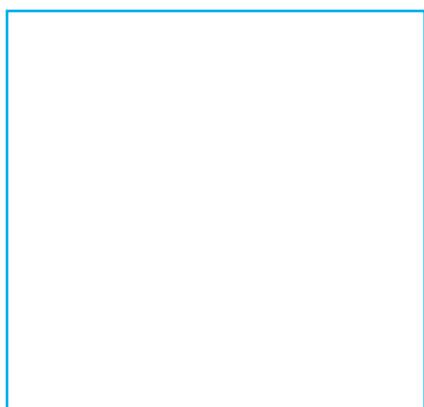
सराव करूया

- सांकेतिक चिन्हे व सूचना यांच्या जोड्या लाव.

अ.क्र.	चिन्हे	सूचना
१)		थांबा.
२)		पुढे जा.
३)		हॉर्न वाजवू नका.
४)		झेब्रा क्रॉसिंगवरून चाला.
५)		पुढे शाळा आहे.

कल्पक होऊया

- जुनी वर्तमानपत्रे/मासिके/पुस्तके यातील चित्रांसहित विनोद असणारी कात्रणे जमव. खाली दिलेल्या जागेत चिकटव व मित्रांना वाचून दाखव.

१५. मजकुराचे आकलनयुक्त वाचन व लेखन

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.5c : विविध मजकुरांचे समजपूर्वक वाचन करतो, जसे की : वर्तमानपत्रे, बाल मासिके इ. आणि त्याविषयी थोडक्यात लिहितो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी अनौपचारिक गप्पा, चर्चा यांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना माहीत असलेल्या घटना, प्रसंग व बातम्या यांवर आधारित प्रश्न विचारावेत. खाली दिलेल्या विषयावर मत व्यक्त करण्याची संधी द्यावी.
  - वर्तमानपत्रात वाचलेली किंवा दूरदर्शनवर पाहिलेली बातमी सांग.
  - दूरदर्शनवरील तुला आवडलेल्या जाहिरातीविषयी सांग.

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना एक वर्तमानपत्र दाखवावे. वर्तमानपत्रावर आधारित पुढीलप्रमाणे प्रश्न विचारावेत.
  - वर्तमानपत्राचे नाव सांग.
  - पृष्ठ संख्या किती आहे?
  - वर्तमानपत्राचा दिनांक
  - मूल्य किंवा किंमत
- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांचे गट करून प्रत्येक गटात एक वर्तमानपत्र द्यावे व त्यावर आधारित पुढीलप्रमाणे कृती गटात करून घ्याव्यात.
  - वर्तमानपत्राची एकूण पृष्ठसंख्या मोजून लिहिणे.
  - वर्तमानपत्रातील बातम्यांचे प्रकार किंवा स्वरूप सांगणे.
  - वर्तमानपत्रातील आवडलेल्या जाहिरातीविषयी माहिती वहीत लिहिणे इत्यादी.

सराव करूया

- तुझ्या गटात दिलेल्या वर्तमानपत्रातील बातम्यांचे विषय लिही.
  - .....
  - .....
  - .....
  - .....

कल्पक होऊया

- ‘माझे आवडते बाल मासिक’ या विषयावर चार-पाच वाक्यांत लिही.

१६. परिचित साहित्यावर व्यक्त होणे

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.3a : संभाषण करताना परिचित साहित्य उदा., कविता, गोष्ट, भित्तिपत्रके व जाहिरात यांची स्वतःच्या अनुभवाशी सांगड घालतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- विद्यार्थ्यांनी दूरदर्शनवर पाहिलेल्या जाहिरातींविषयी विद्यार्थ्यांशी चर्चा करावी. जसे : दूरदर्शन किंवा मोबाईलवर सिनेमा, गाणी, मालिका पाहताना मध्ये काही जाहिराती येतात किंवा उत्पादन विक्रेते जाहिरात का करत असावेत? तुला आवडणारी जाहिरात कोणती व कोणत्या उत्पादनाची आहे?

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी जाहिरातीचा खाली दिलेला नमुना दाखवावा. जाहिरातीमधील माहितीवर चर्चा करावी. वर्तमानपत्र किंवा मासिकातील काही जाहिरातींचे नमुने गटात वाटून त्यावर गटकार्य घ्यावे. उदा., :

खुशखबर!

“स्वच्छता ज्याच्या अंगी असा साबण आणा घरी”

विविध आकारात
उपलब्ध

खुशखबर!

नवतेज धुलाई साबण

कपडे शुभ्र, स्वच्छ

खुशखबर!

नवतेज

वैशिष्ट्ये :

- कपड्यांची स्वच्छता सहज होते.
- डाग व तेलकटपणापासून सुटका करणारा एकमेव साबण.
- कपड्यांना चमक येते. सर्व साबणांपेक्षा स्वस्त आणि मस्त.
- एका साबण वडीवर एक साबण वडी मोफत.

सर्व किराणा स्टोअर्समध्ये उपलब्ध. संपर्क : ००००४५६७५.

१) जाहिरात कोणत्या उत्पादनाची आहे? ते लिही.

.....

२) जाहिरातीत असलेल्या साबणाचे नाव काय? ते लिही.

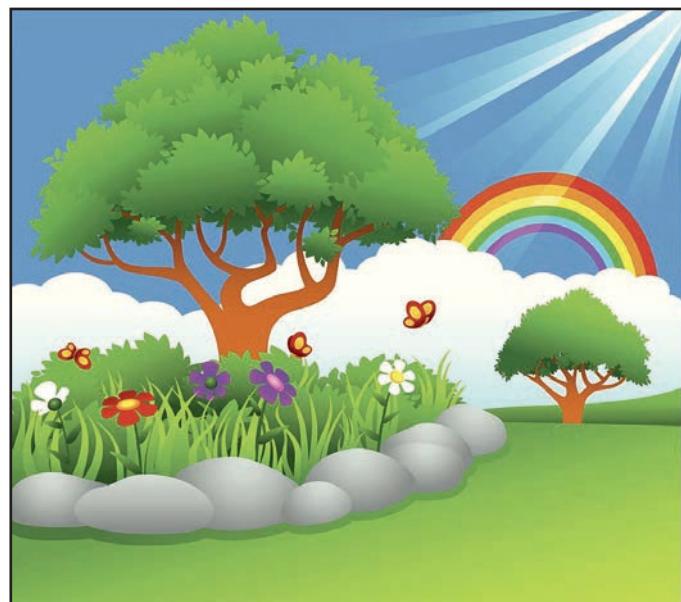
.....

३) जाहिरातीत कोणती सवलत मिळेल असे सांगितले आहे? ते लिही.

.....

सराव करूया

- कपडे धुण्याकरिता तुझ्या घरी वापरत असलेल्या साबणाची वैशिष्ट्ये मित्रांना सांग व त्याबद्दल वहीत लिही.
- शिक्षकांनी शेजारील निसर्गचित्र दाखवावे व बालकवींची ‘फुलराणी’ ही कविता वाचून दाखवावी व विद्यार्थ्यांना माहीत असणाऱ्या एखाद्या निसर्ग कवितेबाबत व्यक्त होण्याची संधी द्यावी.
- शेजारील चित्र पाहा व चित्र पाहून तुला आवडणाऱ्या कवितेच्या ओळी म्हण.

कल्पक होऊया

- तू एखादी वस्तू किंवा पदार्थ बनवला आहेस. तुला त्याची जाहिरात करायची आहे. त्या जाहिरातीचा नमुना येथे तयार कर.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

१७. प्रसंगानुसूप लेखन

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.8 : परिचित घटना किंवा मजकुराचे अभिव्यक्तीच्या विविध प्रकारांनुसार घटना, प्रसंग, पात्रे, मध्यवर्ती कल्पना, शीर्षक यांविषयी लेखन करतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना बातमीतील एक बातमी वाचून दाखवावी. बातमीतील घटना किंवा प्रसंगावर पुढील प्रश्नांच्या आधारे चर्चा करावी.
- १) बातमी कोणत्या ठिकाणची आहे?   २) बातमीचा मथळा (थोडक्यात आशय) सांगा.
 ३) बातमीत वर्णन केलेली मुख्य घटना कोणती? ४) बातमीत वर्णन केलेला प्रसंग केव्हा घडला आहे?

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना बातमीचे कात्रण दाखवावे व त्यावर आधारित पुढील कृती करून घ्याव्यात.
 बातमी वाच. योग्य उत्तरास गोल कर.

सोमवारच्या 'सकाळ'मध्ये वाचा

- मुख्यमंत्री करणार सांगलीच्या महापुराची पाणी
- जिल्हातील ३३ हजार हेक्टर क्षेत्रावरील पिके पाण्याखाली
- सांगलीचाच 'करेट कार्यक्रम झाला' - पृथीवीराज पवारांचा आरोप
- १ लाख ३५ हजार लोकांचे स्थरांतर... ३२ हजार जनावरे हलवली
- ३३ गावे बुडाली अंधारात, वीजपुरवठाचावर परिणाम
- विष्णूअंण्णा फळ मार्केट, गणपती मंदिरात शिरले पाणी

- ‘महापुराला संथ उतार’ या शीर्षकाचा तुला समजलेला अर्थ लिही.
- .....
- .....
- .....

सराव करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना खालील प्रसंग सांगावा. दोन-दोन विद्यार्थ्यांचे गट करावेत व खालील प्रसंगात मुळे संवाद तयार करताना त्यांना आवश्यक तेथे मदत करावी.
  - तू भाजी विकत घेण्यासाठी गेला आहेस अशी कल्पना कर. तू आणि भाजी विक्रेता तुमच्यामध्ये होणारा संवाद लिही.
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

कल्पक होऊया

- उन्हाळ्याच्या सुट्टीत तू आजी-आजोबांसोबत अनुभवलेली मजा लिही.
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

१८. प्रतिसादासाठी स्वभाषेचा वापर

क्षेत्र : मौखिक भाषा विकास

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.1 : आवडीनिवडी परिचित घटना/आकाशवाणी, दूरदर्शनवरील कार्यक्रम यांविषयी प्रतिसाद देण्यासाठी शालेय भाषा/स्वतःची भाषा वापरतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना त्यांच्या आवडीनिवडी विचाराव्यात.
- १) तुझ्या मित्राचे नाव काय ?
- २) तुला तुझ्या मित्रांचा कोणता गुण आवडतो ?
- ३) तू तुझ्या मित्रांसोबत काय काय मजा करतोस ?

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांचे दोन गट करावेत. एका गटाला दूरचित्रवाणीवरील कार्यक्रम व दुसऱ्या गटाला आकाशवाणीवरील कार्यक्रम असे विषय घ्यावेत व गटातील प्रत्येक विद्यार्थ्यांने गटामध्ये त्याला आवडणारा कार्यक्रम, तो आवडण्याची कारणे, कार्यक्रमातील पात्रे यांबाबत गटसदस्यांमध्ये चर्चा करावी.

सराव करूया

- ‘तू लावलेले रोप’ याबाबतचा तुझा अनुभव लिही.
- .....
.....
.....

कल्पक होऊया

- तुला आवडणारी गोष्ट साभिनय करून दाखव व अभिनय करताना स्वतः संवाद तयार करून लिही.
- .....
.....
.....
.....
.....

१९. भाषिक खेळ

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.4b : कोडी सोडवतो/भाषिक खेळ खेळतो व ताल समजून गाण्यात रस घेतो.

पूर्वज्ञान जागृत करूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना तोंडी स्वरूपातील कोडी विचारून भाषिक खेळांविषयी असणारे विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान जाणून घ्यावे.

उदा., रंग हिरवा माझा
चोच माझी लाल
कधी खातो डाळिंब,
कधी खातो साल – पोपट

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी शब्दकोडे सोडवावे. याचे एक उदाहरण देऊन स्पष्टीकरण करावे.
पुढील शब्दकोडे सोडव.

उभा शब्द :

१) गुरे एकत्र आल्यावर होतो
तो.....

आडवा शब्द :

२) मुले एकत्र आल्यावर होतो
तो .....

	१.	
२.	ळ	

उभा शब्द :

१) झाडावर उड्या मारणारा
एक प्राणी

आडवा शब्द :

२) दूध देणारा एक प्राणी

सराव करूया

- खाली दिलेल्या कोड्यामधून प्राण्यांची नावे शोधून लिही.

ह	त्ती	क	घ	वा
र	री	ब	स	घ
स	वा	ण	सा	चा
वा	न	र	ग	र
ला	फ	जि	रा	फ

जसे:: हत्ती .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

कल्पक होऊया

- शिक्षक व पालक यांच्या मदतीने अक्षराची पुनरुक्ती करून मजेदार व लयबद्ध वाक्य लिही.

उदा., काळा कावळा काव काव करतो.

- १) .....
- २) .....
- ३) .....
- ४) .....
- ५) .....

दिवस – २०

२०. स्व-अभिव्यक्ती

क्षेत्र : समजपूर्वक वाचन व लेखन

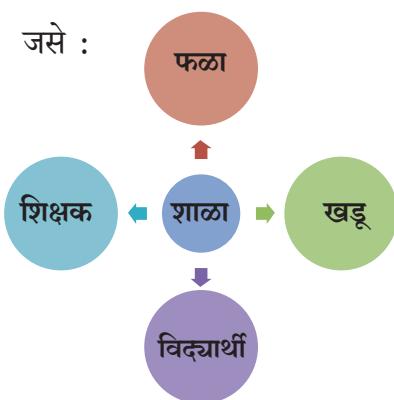
अध्ययन निष्पत्ती :

EC L1 6.8 : परिचित घटना किंवा मजकुराचे अभिव्यक्तीचा विविध प्रकारांनुसार घटना, प्रसंग, पात्रे, मध्यवर्ती कल्पना व शीर्षक यांविषयी लेखन करतो.

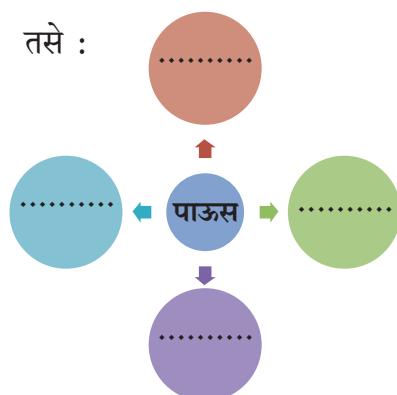
पूर्वज्ञान जागृत करूया

- ठरवलेल्या कृती अंतर्गत विद्यार्थ्यांनी लेखन करावे. यासाठी शिक्षकांनी फळ्यावर एक शब्द लिहावा व त्या शब्दाशी निगडित विद्यार्थ्यांना जेवढे आठवतील तेवढे शब्द लिहावयास सांगावेत.

जसे :

तसे :

सक्षम बनूया

- शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना वर्तमानपत्र वाचावयास द्यावे व एखाद्या बातमीबाबत त्यांचे मत विचारावे व चर्चा करावी.
  - शिक्षकांच्या मदतीने वर्तमानपत्रातील तुळ्या दृष्टीने महत्त्वाची वाटणारी बातमी शोध व त्याविषयी तुळे मत लिही.
- .....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

सराव करूया

- खाली दिलेल्या गोष्टी घडल्यावर तुला काय वाटेल ते लिही.
आईने तुला बाजारातून नवीन खेळणे आणले व खेळताना ते तुटले.
- .....
.....
.....
.....
.....
.....

कल्पक होऊया

- खालील घोषवाक्यांचा अर्थ तुळ्या शब्दांत लिही.
  - १) वाचाल तर वाचाल
  - २) शिकेल तो टिकेल

.....
.....

सेतू अभ्यास : इयत्ता चौथी : विषय - इंग्रजी

INDEX

Day	Title of the Activity/Content/Unit	Corresponding Learning Outcomes	Page No.
01	An Alphabet Song	ECL2-6.2, 03.17.01, 03.17.18, 04.17.03	36
02	Opposites	ECL2-6.1b, 03.17.12, 03.17.18, 04.17.02	37
03	From the Post box	ECL2-6.9, 6.12, 03.17.19, 04.17.13	39
04	Days of the week	ECL2-6.2, 03.17.01, 03.17.04, 04.17.03	40
05	Who are You ?	ECL2-6.4, 03.17.11, 04.17.04	42
06	Strings of Actions	ECL2-6.5, 04.17.15	44
07	Word Mountain.	ECL2-6.7, 6.11, 03.17.06	45
08	Describe Things, Pictures and Events	ECL2-6.11, 03.17.16, 04.17.23	47
09	Garden of Words	ECL2-6.1b, 03.17.17, 03.17.21, 04.17.10	49
10	Role play (Complaints and Compliments)	ECL2-6.4, 03.17.05, 04.17.04	51
11	My Family	ECL2-6.7, 03.17.03, 03.17.06	52
12	Capital Letters	ECL2-6.1b, 03.17.01, 03.17.16, 03.17.18, 03.17.21	54
13	Circles - 4 (chit-chat)	ECL2-6.3, 6.13, 03.17.22	56
14	Making Words	ECL2-6.1b, 03.17.03, 04.17.02	57
15	Four Things about Me	ECL2-6.5, 03.17.01, 04.17.11	59
16	Prepositions	ECL2-6.1b, 03.17.11, 04.17.15	60
17	Narrate the Story	ECL2-6.8, 03.17.16, 04.17.23	62
18	Colours	ECL2-6.1b, 03.17.21, 04.17.10	64
19	Weather Words	ECL2-6.5, 03.17.03, 04.17.09	65
20	Banana Delight	ECL2-6.11, 03.17.16, 04.17.05	67

1. An Alphabet Song

Learning Outcomes :

- ECL2-6.2** : Recites poem individually/in group with intonation and fluency.
-
- 03.17.01** : Listen attentively for various purposes.
- 03.17.18** : Writes all letters correctly and proportionately.
- 04.17.03** : Enjoys and recites poems, songs and rhymes with proper actions, rhythm and appropriate expressions.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher demonstrates singing of a poem with action.
Students follow the teacher accordingly.

a b c d e f g

Come on Sonu read with me.

h i j k l m n

Count the books we have ten.

o p q r s t u

I am reading so are you

v and w x y z

Give me the books you have read.

- 2) Teacher reads and writes the small letters from first stanza of poem.

Solved/Demo Activity :

- Teacher sings above poem with action.
- Teacher reads the word loudly and students guess the first letter of the word.

Example : bat - b, rat - r, ten - t.

Practice :

- Student sings the poem with action.
- Teacher asks student to copy below letters in their notebook.

a b c d e f g h i j k l m
n o p q r s t u v w x y z

- Students read the word and copy the first letter of the word in their notebook.
Come, read, Sonu, all, on, ten, count.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Write small letters in your notebook as following.

b d f h k l t
g j p q y
a c e i m n o
r s u v w x z

Day - 02

2. Opposites

Learning Outcomes :

- ECL2-6.1b** : Develops vocabulary from their classroom and social environment.
- 03.17.12** : Identifies opposites like 'day/night', 'close/open' and such others.
- 03.17.18** : Writes all letters correctly and proportionately.
- 04.17.02** : Guesses the meaning of words, phases and sentences from the context.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher shows the pictures and reads the words loudly.
Students repeat after teacher.

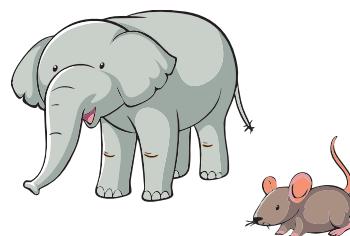
Young × Old

Day × night

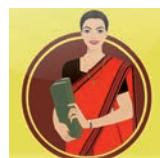
Fat × Thin

Big × Small

Solved/Demo Activity :

- Teacher shows how to make sentences using opposite words.
e.g. : A) I am happy and you are sad.
B) The boy is dirty and the girl is clean.
  - Teacher gives more example of opposite words to the students from textbook of Standard 3.
1) fat × thin	2) long × short	3) new × old
4) pretty × ugly	5) strong × weak	5) fast × slow
7) big × small	8) tall × short	9) hot × cold
10) soft × hard	11) clean × dirty	12) wet × dry

Practice :

- Teacher asks student to write the opposites for the given words.
In, cold, down, left, fast, wet, fat, clean, tall, ugly, strong.

- Teacher asks student to match the pairs of the opposite words with pictures. (young × old, big × small, clean × dirty, old × new)

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- Write sentences using following opposite words :

e.g. : The lion is big but the rat is small.

A) bad and good   B) fast and slow   C) big and small

Day - 03

3. From the Post box

Learning Outcomes :

ECL 2-6.9 : Writes a message for the toy. For ex. You are my best friend.

ECL 2-6.12: Writes short messages bilingually adding drawing, etc.

03.17.19 : Writes letters and words with proper space.

04.17.13 : Writes informal letters or messages with a meaningful representation.

Learning Activity/Experience :

- Teacher shows some messages to students. Students observe it carefully.

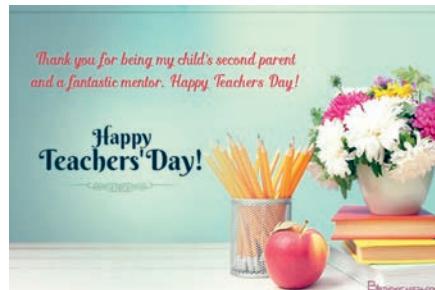
- Teacher explains what are the messages and how to write it?

- 3) Teacher tells student some tips about writing messages.
  - 1) The message should be short and to-the-point.
  - 2) Plan before you write the message.
  - 3) Write your name at the end of message.

Solved/Demo Activity :

- Teacher shows demo of how to write the messages ?
- Students write some messages under the guidance of teacher.

Practice :

- Write Birthday wishing messages to your friends.
- Decorate the letters or greeting cards.
- Read the messages sent by your friends.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Make a post box from cardboard and keep it in your class.
- ◆ Write messages to your sister for the occasion of Rakshabandhan festival.

Day - 04

4. Days of the week

Learning Outcomes :

- ECL 2-6.2** : Recites poem individually/in group with intonation and fluency.
- 03.17.01** : Listen attentively for various purposes.
- 03.17.04** : Recite their own favourite poem and songs individually in groups and in pairs with actions.
- 04.17.03** : Enjoys and recites poems, songs and rhymes with proper actions, rhythm and appropriate expressions.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher sings the poem. Students listen and repeat it with action.
- 2) Teacher tells days of the week.

Solved/Demo Activity :

- Teacher reads the days of the week and students repeat it.
- Teacher shows them July month's calender and asks question based on it.
  - A) Which dates shows Sunday in this month ?
  - B) What is the first day of this month ?
  - C) What is the last day of this month ?
  - D) How many days are there in a week ?

Practice :

- Recite the poem.
- Read and complete the following sentences :
  - A) Yesterday was .....
  - B) Today is .....
  - C) Tomorrow will be .....

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Students observe the calendar page of June 2023 and answer the following questions.
  - A) How many days are there in a week?
  - B) How many weeks are there in a month?
  - C) What is last day of June 2023?

- ◆ Fill in the blanks.

Sunday, ... , Tuesday, ... ,

..... , ... , ...

5. Who are You ?

Learning Outcomes :

ECL2-6.4 : Participates in role play/skits in English/bilingually with appropriate expressions.

03.17.11 : Uses meaningful short sentences in English orally and in writing.

04.17.04 : Participates and enacts in role play, short skits, playlets with interest.

Learning Activity/Experience :

1) Teacher asks student to listen and repeat :

1) Fresh green cabbage.	2) Juicy crunchy carrot.
3) Big red tomato.	4) Green leafy vegetable.
5) White rabbit.	6) Super duper clever fox.

2) Teacher conducts reading practice with pictures :

I am a white...

I am a juicy crunchy...

I am a fresh green...

I am a green leafy...

I am a bid red...

I am a super duper clever...

Solved/Demo Activity :

- Teacher presents model reading and asks student to listen, repeat and enact :

1) I am a fresh green cabbage.	2) I am a juicy crunchy carrot.
3) I am a big red tomato.	4) I am a green leafy vegetable.
5) I am a white rabbit.	6) I am a super duper clever fox.

Practice :

- Students practice the dialogues.

Student 1 : Hello, who are you?

Student 2 : I am a small black rat. I eat peanuts. Who are you?

Student 1 : I am a big white cat and I eat small black rats.

Student 2 : Aaaaaaa..... (runs away)

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

Activity 1 : Play the following role play with your friends.

(Little boy and a Doctor)

Little boy : I am a little boy. I am sick and not feeling well. Who are you ?

Doctor : I am a Doctor. I give injection to patients.

Little boy : No ..... (runs away)

Activity 2 : Observe the picture and tell the sentence about it.

Example : This is a rabbit.

a)

.....

b)

.....

c)

.....

d)

.....

6. Strings of Actions

Learning Outcomes :

ECL 2-6.5 : Writes words/sentences to express his/her feelings.
Draws about the same as well.

04.17.15 : Uses noun, verb, adjective and preposition in speech and writing.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher introduces the action words through the action and students follow the teacher.

Drinking, Sleeping, Closing, Climbing, Washing.

Solved/Demo Activity :

- Teacher asks student to write the action words.
cooking, running, dancing, jumping, eating, sleeping.
- Teacher conducts Chain drill activity.

The teacher asks student to make a circle. Assigned them actions and asks first student a question, then the first student answers and asks the same question to second student and so on...

Example :

Student 1: I am reading What are you doing?

Student 2: I am writing. What are you doing?

Student 3: I am singing. What are you doing?

Student 4: .....

The students complete the chain drill activity.

Practice :

- One student tell the action words and other students do the action in a group.

Swimming, Playing, Running, Washing, etc.

- Write the correct action word for picture.

1)

2)

3)

4)

5)

6)

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Underline the action words.

- 1) Chetan is closing the door.
- 2) Madhuri is laughing.
- 3) Hemant is climbing a tree.
- 4) Vicky is sleeping on the bed.

Day - 07

7. Word Mountain

Learning Outcomes :

ECL2-6.7 : Read small text in English.

6.11 : Writes sentences using the familiar words.

03.17.06 : Reads aloud groups of words, short sentences with proper pauses, stress, intonation, pace and expression.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher asks the name of objects/animals and tells how to add word in sentence to make word mountain.

A cat

A fat cat

A fat cat on a mat.

- 2) Read the word mountain.

A dog

A fat dog

A fat dog playing on a grass.

A dot

A dot on a pot

A dot on a red pot.

Solved/Demo Activity :

- Teacher shows how to make sentences from one word. Teacher also shows how to add new words in the sentences and make a word mountain.

Example :

A Pen

A red pen

A small red pen.

Practice :

PRACTICE

- Teacher splits the class into the groups. Teacher provides one word to each group and motivates them to build the word mountain. Teacher facilitates the group if necessary.

Words for mountain : a cup, a tub, a mobile, a book, a chalk etc.

- Match the pairs.

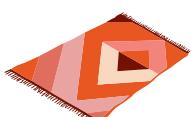
a cub

a mat

a bin

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Reads the following word mountains.

A) A rat

A fat rat

A fat rat in the hat...

B) A cap

A cap pink cap

A pink cap on a map.

- ◆ Try to make the word mountain from following words.

A) A bag   B) A car   C) A box

Day - 08

8. Describe Things, Pictures and Events

Learning Outcomes :

ECL2-6.11 : Writes sentences using the familiar words.

03.17.16 : Describes things, pictures, events and festivals, etc. using simple and short sentences.

04.17.23 : Describes things, pictures, events and festivals in English using simple and short sentences.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher shows the picture and reads the word. Students listen carefully and repeat after teacher.

An apple

An umbrella

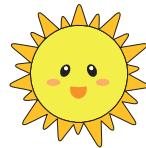
A rose

A ball

A cat

The Sun

- 2) Teacher tells student how to describe things.

An apple :

- 1) This is an apple.
- 2) It is red in colour.
- 3) Apples grow in hilly areas.
- 4) It is sweet in taste.
- 5) Apple is my favourite fruit

Solved/Demo Activity :

- Teacher shows object and describes it in five sentences.

e.g. An umbrella

- 1) It is an Umbrella.
- 2) It is blue in colour.
- 3) It is round in shape.
- 4) It has a stick.
- 5) We use it in rainy season.

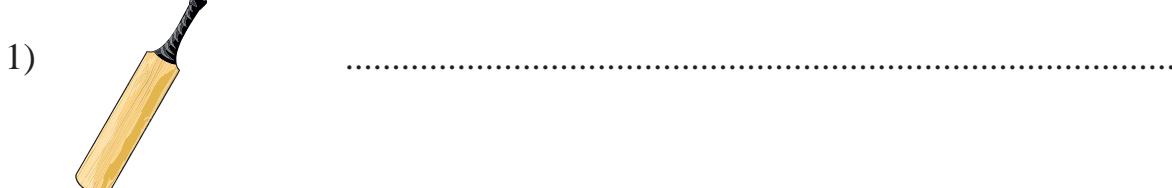
- Teacher asks student to show the picture to their friend and asks him/her to describe it in five sentences.

(Apple, Umbrella, Ball, Cat, Rose, Sun)

Practice :

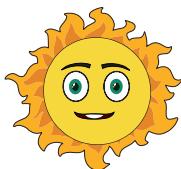
- ◆ Look at the pictures and write five sentences about it.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Look at the picture and complete the sentences by using suitable words.

- 1) The sun rises in the ..... (east, west)
- 2) The sun gives us ..... and ..... (food, rain, heat, light)
- 3) The sun has its own ..... (food, light)

Day - 09

9. Garden of Words

Learning Outcomes :

- ECL2-6.1b** : Develops vocabulary from their classroom and social environment.
- 03.17.17** : Read and understand English from surrounding.
- 03.17.21** : Think of words quickly related to a given word or pictures.
- 04.17.10** : Reads and finds the meaning of new words from a dictionary for reference. Looks up the spelling of words from a dictionary.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher shows garden of words in the classroom and asks simple question on it.

ball	rose	table	fresh	fast
cup	girl	vegetable	little	cat
bird	boy	red	slept	pot
doll	sun	carrots	woke	tiger
horse	stop	slow	run	dog

- Teacher reads the word loudly in class.
- Students listen carefully and circle the words from above table.
doll, sun, boy, girl, red, run
- Find five letter words and color the box.

Solved/Demo Activity :

- With the help of above garden of words, teacher asks student the following questions
  - 1) Write words that begins with letter 'b' and letter 's'.
  - 2) Write words that ends with letter 'e' and letter 't'

Practice :

- Teacher shows student above garden of words and asks them to solve some questions.
  - 1) Write down the names of animals given in the table
  - 2) Copy the table in your notebook.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Match the opposite pairs.

'A' Group	'B' Group
fast	boy
girl	slept
woke	slow

10. Role play (Complaints and Compliments)

Learning Outcomes :

ECL 2-6.4 : Participates in role play/skits in English/bilingually with appropriate expressions.

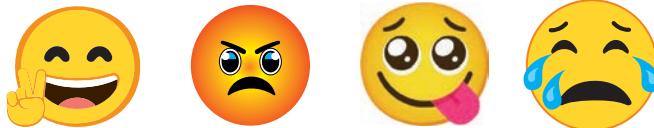
03.17.05 : Takes part and enjoys in role play, short skits and dramatization in English with appropriate expressions.

04.17.04 : Participates and enacts in role play, short skits, playlets with interest.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher asks the student to observe below expressions and identify them. The teacher practices the word with actions.
(Pictures of smile face, angry face teasing face, crying face)

- 2) The teacher takes the role play activity by using the following dialogue.

A : Wow, looking fresh.
Your dress is beautiful.
B : Thank you.

A : You tore up my book.
B : No, I didn't.
A : Then who?
B : I am sorry.

Solved/Demo Activity :

- Teacher explains student where to use compliment and complain words using role play activities. Ensures participation of the students.

- A) A : Hello! What's your name, please ?
B : My name is Raj.
A : Can you give me pencil, please.
B : Yes, take this.
B : Thanks Raj.

B) A : What are you doing Raj?
 B : I am writing homework
 A : Your handwriting is beautiful. Can you teach me?
 B : Yes, sure.
 A : Thanks.

Practice :

- Teacher gives more practice to students of using complain and compliment words by framing small dialogue scripts.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- Complete the following dialogues by using proper words of complaints and compliments.

A) A : Can you give me a pen?
 B : Yes .....
 A : ..... (sorry, thanks)

Day - 11

11. My Family

Learning Outcomes :

ECL 2-6.7 : Reads small texts in English.

03.17.03 : Read aloud groups of words, short sentences with proper pauses, stress, intonation, pace and expression.

03.17.06 : Guesses the meaning of words and phrases from the context.

Learning Activity/Experience :

1) Teacher introduces family members to the students.

- Let's visit to Bhushan' family. This is a Bhushan. There are 6 members in Bhushan's family.

Bhushan	Bhushan's sister	Bhushan's mother	Bhushan's father	Bhushan's grandmother	Bhushan's grandfather

2) Teacher asks student few questions about their family.

- 1) What is your father doing ?
- 2) How many members are there in your family ?
- 3) Is your grandmother live with you ?
- 4) Who told stories to you ?

Solved/Demo Activity :

- Teacher asks student to listen and repeat.
- Students look at the pictures and describes.

Practice :

- Circle the correct option.

- 1) Bhushan's grandfather
- 2) Bhushan's father
- 3) Bhushan's grandmother
- 4) Bhushan

- Match the pairs.

'A' Group		'B' Group
		Bhushan's mother
		Bhushan
		Bhushan's grandfather

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Try to answer the following questions.

- 1) Tell your grandfather's name?
- 2) Tell your grandmother's name?
- 3) Tell your father's name?
- 4) How many members are there in Bhushan's family ?
- 5) How many sister's does Bhushan have ?

12. Capital Letters

Learning Outcomes :

ECL 2-6.1b: Develops vocabulary from their classroom and social environment.

03.17.01 : Listen attentively for various purposes.

03.17.16 : Reads and understands English from the surroundings.

03.17.18 : Writes all letters correctly and proportionately.

03.17.21 : Thinks of words quickly related to a given word or picture.

Learning Activity/Experience :

- Teacher shows the picture and introduces capital and small letters.

Aa

Bb

Cc

Dd

Solved/Demo Activity :

- Teacher reads the following letters and students follow the teacher.

A E I M Q U Y

B F J N R V Z

C G K O S W

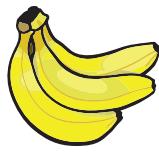
D H L P T X

- Teacher asks student to observe the picture and name it.

Apple

Banana

Cat

Lion

- Teacher asks student to write the following letters correctly in their notebook and conducts loud reading.

A B C D E F G H I J K L M

N O P Q R S T U V W X Y Z

Practice :

- Students write the following letters.
B, D, M, K, T, S, Q, Z, P
- Match the pair.

'A' Group		'B' Group
H		v
G		h
M		g
Y		m
V		y

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- Teacher asks student to observe the pictures and letters and match the pairs.

1) E

2) B

3) D

- Students write four words starting with the letters P, M, G, R, D.
Example : P : pen, pencil, pot, pocket.

13. Circles - 4 (chit-chat)

Learning Outcomes :

ECL 2-6.3 : Talks about his /her favourite story book character.

6.13 : Writes small sentences using full stop and question marks.

03.17.22 : Uses punctuation such as question mark, full stop and capital letters appropriately.

Learning Activity/Experience :

- The teacher makes and distributes strip of questions to the students and asks them to answer.

Example : What's your favourite colour?

Answer : My favourite colour is Pink.

Solved/Demo Activity :

- Teacher asks student to practise these questions in pairs.

Student 1: What's your favourite animal?

Student 2: My favourite animal is Rabbit.

Student 2: What's your favourite animal ?

Student 1: My favourite animal is cat.

Teacher asks student to practise more questions by using this circle in pairs.

What's your favourite dish?
Who is your favourite hero?
Which is your favourite song?
Where do you play?

Practice :

- Read the following questions and writes the answer.

- 1) What's your favourite colour?
- 2) What's your teacher's name?
- 3) Which is your district?
- 4) What's your favourite song?

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Frame the questions by using words given in following table.

What's	your	favourite	Game ? Colour ? Book ? Poem ? Song ?
--------	------	-----------	--

Day - 14

14. Making Words

Learning Outcomes :

ECL2-6.1b : Develops vocabulary from their classroom and social environment.

03.17.03 : Guesses the meaning of words and phrases from the content.

04.17.02 : Guesses the meaning of words, phrases and sentence from the text.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher asks student to make new words from the given words.

For example : Standard : 1) stand 2) and

- Kitchen : 1) ..... 2) .....
- Vegetable: 1) ..... 2) .....
- Teacher : 1) ..... 2) .....

2) Teacher asks student to write down the words related with the given words.

For example : School - chalk, table, pen, teacher etc.

- 1) Family : .....
- 2) Hospital : .....
- 3) Home : .....
- 4) Village : .....

Solved/Demo Activity :

- Teacher gives demonstration of making words from the given letter.

For example : B - bat, ball, bag, band, F - fish, fox, fan, five

- 1) H : .....
- 2) R : .....
- 3) P : .....
- 4) A : .....

Practice :

- Teacher asks student to make new words by changing the first letter.

1) Cat : ....at	2) Man : ....an
3) Sure : ....ure	4) Table : ....able
5) Grow : ....row	6) Hen : ....en

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Make new words by using proper ending word from the bracket.
(ad, ap, ag, at, am)

1) C.....	2) M.....	3) Fl.....
4) B.....	5) P.....	6) J.....

15. Four Things about Me

Learning Outcomes :

ECL2-6.5 : Write words/sentences to express his/her feelings.

03.17.01 : Listen attentively for various purposes.

04.17.11 : Listens to word/sentence and writes them down.

Learning Activity/Experience :

- Teacher asks student to listen and read aloud the sentences.
Students practise the sentence.

I am Sharad.	I like rice.
I am nine years old.	I like lions
I am 130 centimetres tall.	I like to play cricket.
I am in standard four.	I like swimming.

Solved/Demo Activity :

- Teacher asks student to complete the following sentences by writing proper word.

- 1) I am ..... (name)
- 2) I live in ..... (place)
- 3) I like ..... (fruit)
- 4) I like ..... (subject)

Practice :

- Complete the sentences by using proper word.

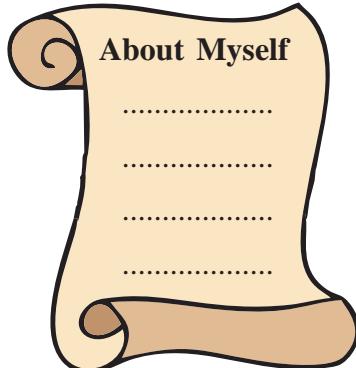
- 1) I like to eat ..... (paper, banana)
- 2) I like to play ..... (football, tiger)
- 3) I like to drink ..... (sugar, water)
- 4) I like to visit ..... (garden, palace)

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Write any five sentences about yourself.

.....
.....
.....
.....
.....

Day - 16

16. Prepositions

Learning Outcomes :

ECL2-6.1b : Develops vocabulary from their classroom and social environment.

3.17.11 : Uses meaningful short sentences in English orally and in writing.
Uses a variety of nouns, pronouns, adjectives and prepositions.

4.17.15 : Uses noun, verb, adjective and preposition in speech and writing.

Learning Activity/Experience :

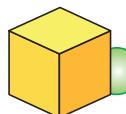
- Teacher asks student to look at the pictures and tell where the ball is.

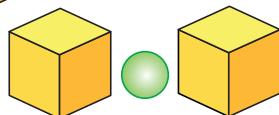
Where is the ball?

(In, On, Behind, Between, Above, Under)

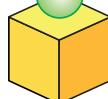
- 1) The ball is behind the box.

- 2) The ball is between the boxes.

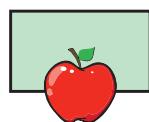
- 3) The ball is on the box.

B) Teacher introduces all preposition through picture with sentence.

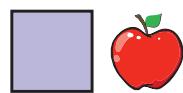
between

in front of

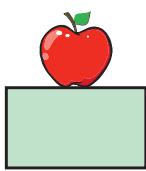
behind

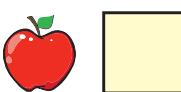
to the left of

under/below

on

next

to the right of

- 1) An apple is between the boxes.
- 2) An apple is in front of the box.
- 3) An apple is behind the box.
- 4) An apple is left to the box.
- 5) An apple is under the box.
- 6) An apple is on the box.
- 7) An apple is next to the box.
- 8) An apple is to the right of the box.

Solved/Demo Activity :

- Teacher asks the student to identify and underline the preposition in sentence.

- 1) I found a doll near the door.
- 2) He founds a ball under the mat.
- 3) She founds a ball on the playground.
- 4) I found a ball under the chair.
- 5) He founds a ball in the bag.

- Teacher introduces preposition with the help of classroom objects and with short sentences.

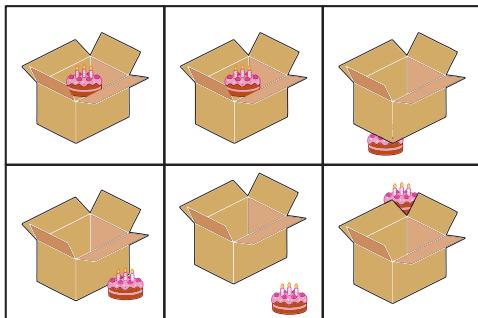
Example : 1) chalk on table. (under, on)

- 2) book ..... bag (near, in)
- 3) bag ..... mat (behind, between)

Practice :

- Write down the correct sentences by using prepositions.

For example : The cake is near the box.

- 1) in : .....
- 2) on : .....
- 3) behind : .....

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Draw the picture by using phrases given below.

- 1) In the box.
- 2) Under the box.
- 3) Near the box.

Day - 17

17. Narrate the Story

Learning Outcomes :

ECL2-6.8 : Narrates the story with the help of poster.

03.17.16 : Describes things, pictures events and festivals etc using simple and short sentences.

04.17.23 : Describes things, pictures and events etc. using simple and short sentences

Learning Activity/Experience :

- Teacher presents demo of story telling by showing the pictures with actions.

Once there was a Hare and a Tortoise. They were best friends. The Hare was fast but the Tortoise was slow. Once they decided to have a race. The race started. The hare was running very fast but the tortoise was running very slow. After some time the hare saw that the tortoise was far away from him. Hare ate some carrots, radishes and leafy vegetables. Then he slept under a tree. Tortoise slowly reaches to the tree. After that the hare woke up and saw the tortoise reached to the tree. Tortoise won the race.

The moral of the story is Slow but steady wins the race.

Solved/Demo Activity :

- Teacher tells the story according to the picture through gestures.
- Teacher asks student to narrate the story in their own language as well as in English.

Practice :

- Write the words which you found new in the story.

....., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ...

- Look at the picture carefully and tells the sentence about it.

- Try to tell the story in your own way.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ **Arrange the sentences in proper sequence to form a story and rewrite the story in your notebook.**
- 1) The race started.
  - 2) The Hare and the tortoise was best friends.
  - 3) The Hare slept under a tree.
  - 4) The tortoise walks slowly slowly and reaches to the tree.

- 5) The hare was fast and the tortoise was slow.
- 6) They decided to have a race.
- 7) The Hare was running very fast but the Tortoise was running very slow.
- 8) The Hare saw that the tortoise was far away from him.
- 9) The Hare woke up.
- 10) Tortoise won the race.
- 11) Hare ate some carrots, radishes and leafy vegetables.

Day - 18

18. Colours

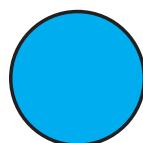
Learning Outcomes :

- ECL2-6.1b** : Develops vocabulary from their classroom and social environment.
- 03.17.21** : Thinks of words quickly related to a given word or picture.
- 04.17.10** : Reads and finds the meaning of new words from a dictionary for reference. Looks up the spelling of words from a dictionary.

Learning Activity/Experience :

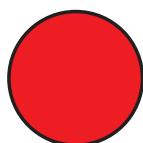
- Teacher introduces the name of colour with the help of pictures.

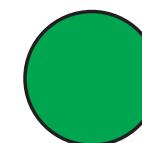
1) blue

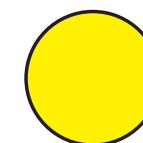
2) black

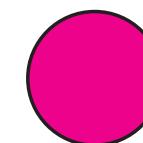
3) red

4) green

5) yellow

6) pink

- Teacher asks student to tell the name of colour by showing them objects.

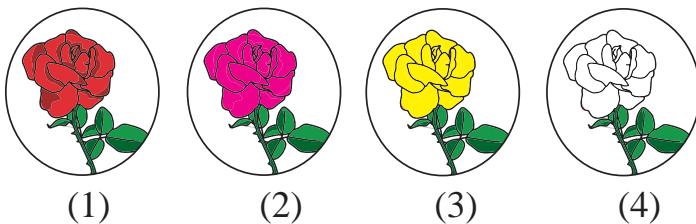
Example : What is the colour of the bag ? - Red.

- 1) What is the colour of the cap ?
- 2) What is the colour of the parrot ?
- 3) What is the colour of the tomato ?

Solved/Demo Activity :

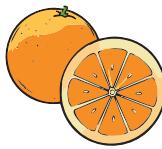
- Student writes the name of colour of flowers by seeing picture.

Practice :

- Teacher asks student to identify the name of the colour of the picture/object from the given words.
(red, black, green, pink, white, orange, blue)

1) ..... 2) ..... 3) .....

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Look at the picture and make the sentences using the colour's name in your own words.

Day - 19

19. Weather Words

Learning Outcomes :

- ECL2-6.5** : Write words/sentences to express his/her feelings.
Draws about the same as well.
- 03.17.03** : Guesses the meaning of words and phrases from the context.
- 04.17.09** : Guesses the meaning of words, phrases, sentences from the context and solve simple crossword puzzles build word chain etc.

Learning Activity/Experience :

- 1) Teacher shows the picture and asks question to the students and introduces the weather words.

a) What do you see in this picture? This is a picture of sun.

b) Which season do you see in the picture? It is cold.

c) In which season does rain come? Rainy season.

d) Which season do you like most?

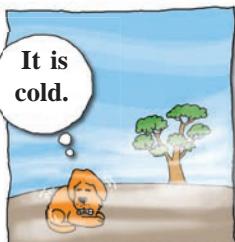

- 2) What does doggie say?

(The teacher shows the picture and ask students to read aloud)

It is hot.

It is cold.

It is windy.

It is nice and warm.

Solved/Demo Activity :

- Teacher shows the picture to the students and asks them to enact as shown in the picture.

It is Hot.

It is Cold.

It is raining.

Practice :

- Match the pairs.

It is cold.

It is hot.

It is raining.

It is windy.

PRACTICE

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- Look at the pictures and describe them.

- Read and copy the words in your notebook.
rainy, cold, hot, windy.

Homework

Day - 20

20. Banana Delight

Learning Outcomes :

ECL2-6.11 : Writes sentences using the familiar words.

03.17.16 : Describes things, pictures, events and festivals etc using simple and short sentences.

04.17.05 : Responds and follows simple instructions/announcement/requests in English as and acts accordingly.

Learning Activity/Experience :

1) Teacher shows picture and introduces the action. Students follow the teacher.

2) Teacher explains how to make banana delight in sequence.

1) Peel the banana.

2) Put the peel in a dustbin.

3) Cut the banana into pieces.

4) Put the pieces into a bowl.

5) Add a spoonful of sugar.

6) Pour some milk in it.

7) Stir it with the spoon.

8) Eat it up.

Solved/Demo Activity :

- Teacher gives instruction and asks student to mime the actions.

Peel the banana.

Put the peel in the dustbin.

Cut the banana into pieces.

Add a spoonful of sugar.

Pour some milk in it.

Stir it with the spoon.

Eat it up.

Practice :

- Play a guessing game in two group.

- A) First group presents action of making Banana Delight. Second group names the actions.
- B) Second group presents action of making Banana Delight. First group names the actions.

Extension/Parallel Activity/Reinforcement :

- ◆ Complete the following sentences by using suitable words.

- 1) peel ..... .
- 2) ..... it up.
- 3) Pour some ..... on it.
- 4) Put the peel in a ..... .
- 5) Add a spoonful of ..... .

- ◆ Try to make *Bhel* by following proper steps and actions.

सेतू अभ्यास : इयत्ता चौथी : विषय – गणित

अनुक्रमणिका

दिवस	घटक	अध्ययन निष्पत्ती क्र.	पृष्ठ क्र.
०१	भौमितिक आकृत्यांची ओळख	ILM 5.25, ILM 6.25	७०
०२	तीन अंकी संख्यांचे वाचन व लेखन	ILM 6.9, ILM 6.10, ILM 6.11	७३
०३	अंकांची स्थानिक किंमत	ILM 6.11	७५
०४	संख्यांचा लहानमोठेपणा व चढता-उतरता क्रम	ILM 6.13	७९
०५	बिनहातच्याची बेरीज – वजाबाकी	ILM 6.14, ILM 6.15	८१
०६	हातच्याची बेरीज – वजाबाकी	ILM 6.14, ILM 6.15	८२
०७	शाब्दिक उदाहरणे : बेरीज-वजाबाकी	ILM 6.16, ILM 6.19	८३
०८	गुणाकार	ILM 6.17	८५
०९	भागाकार	ILM 6.18	८८
१०	शाब्दिक उदाहरणे	ILM 6.17, ILM 6.18	९०
११	लांबी मोजूदा	ILM 6.21	९१
१२	वस्तुमान (वजन)	ILM 6.22	९४
१३	धारकता	ILM 6.23	९६
१४	कालमापन	ILM 6.29	९८
१५	नाणी-नोटा	ILM 6.20	९९
१६	आकृतिबंध	ILM 6.27	१०१
१७	अपूर्णांक	ILM 6.26	१०३
१८	माहितीचे व्यवस्थापन	ILM 6.28	१०६
१९	दिनदर्शिका	ILM 6.29	१०८
२०	सममिती	ILM 6.25	१०९

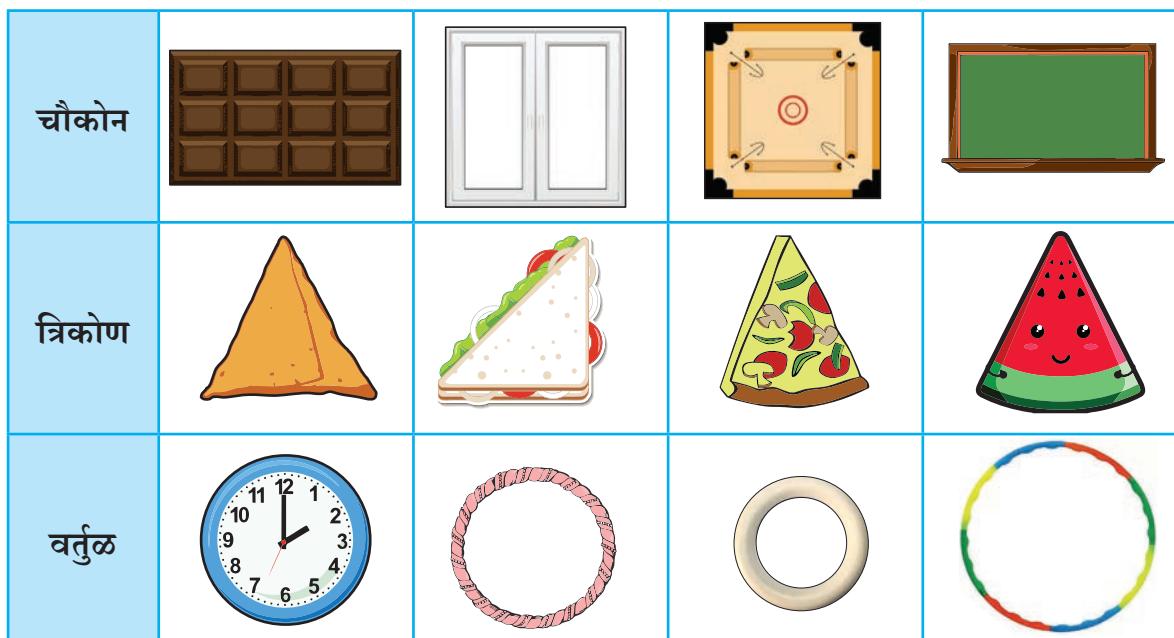
शिक्षकांसाठी सूचना :

- १) सेतू अभ्यासाचे नियोजन दिवसनिहाय करण्यात आले असून प्रत्येक दिवसात समजून घेऊया, सोडवून पाहूया व सराव करूया या भागांचा समावेश आहे.
- २) समजून घेऊया या भागाची शिक्षकांनी वर्गात उजळणी अथवा आवश्यकता असल्यास अध्यापन करणे अपेक्षित आहे.
- ३) सोडवून पाहूया आणि सराव करूया हे भाग विद्यार्थी वर्गात किंवा गृहअभ्यास म्हणून पूर्ण करू शकतात.

भौमितिक आकृत्यांची ओळख

► समजून घेऊया ◀

- खालील वस्तू पाहून आकारांची ओळख करून घेऊया.

- घराच्या चित्रात खालीलप्रमाणे रंग भर.

आयत	-	
चौरस	-	
त्रिकोण	-	
वर्तुळ	-	

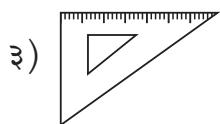
► सोडवून पाहूया ◀

- चित्रात दाखवलेल्या वस्तू प्रत्यक्षात घेऊन एका कोण्या कागदावर ठेव. वस्तूच्या कडांभोवती पेन्सिलने गिरव व तयार झालेल्या आकृतीचे नाव येथे लिही.

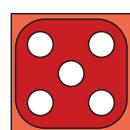

वर्तुळ

२) .....

.....

४) .....

- खाली दिलेले भौमितिक आकार ओळख आणि तक्ता पूर्ण कर.

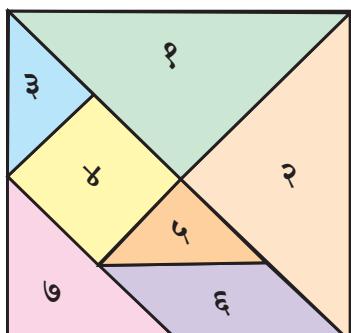
आकृती	१)	२)	३)	४)	५)
आकृतीचे नाव	.....	.....	.....	.....	.....
कडांची संख्या	.....	.....	.....	.....	.....
कोपन्यांची संख्या	.....	.....	.....	.....	.....

► सराव कस्त्या ◀

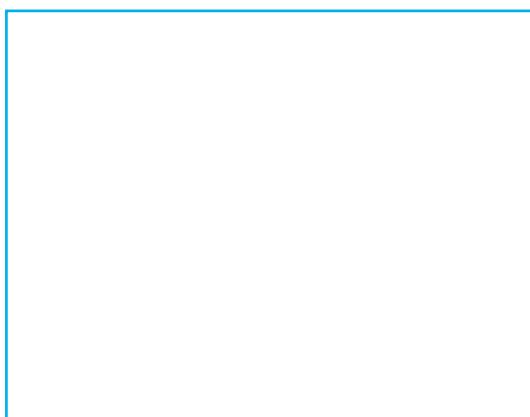
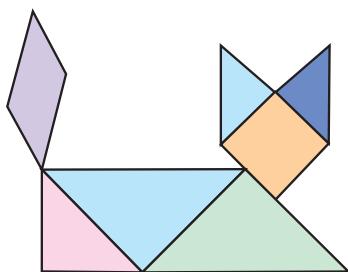
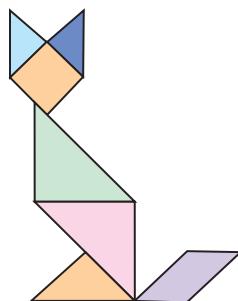
- परिसरात आढळणाऱ्या खालील आकारांच्या वस्तूंची यादी कर.

अ.क्र.	आकार	वस्तूंची नावे
१)	वर्तुळाकार	उदा. बांगडी .....
२)	चौरसाकृती	.....
३)	आयताकृती	.....
४)	त्रिकोणाकृती	.....

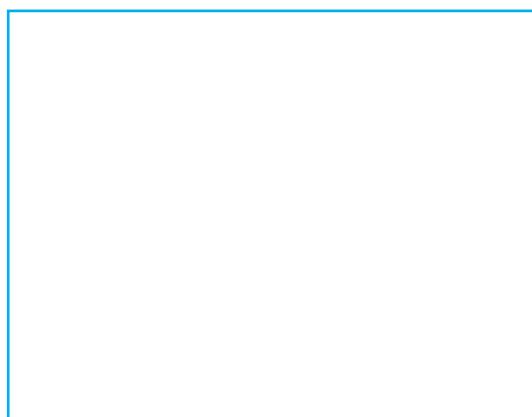
- खालील चित्रांप्रमाणे टॅनग्रॅमधील आकारांचा उपयोग करून मासा व रॉकेट तयार कर.
(शिक्षकांनी आकार कापून घ्यावेत.)

टॅनग्रॅम

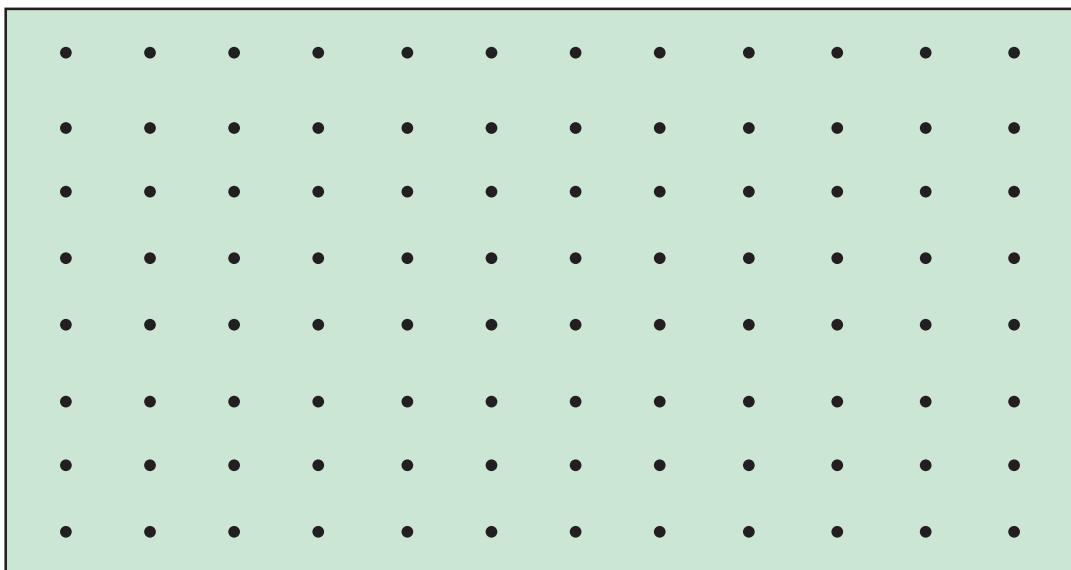

मासा

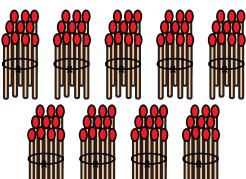
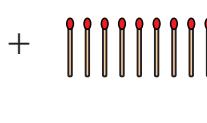
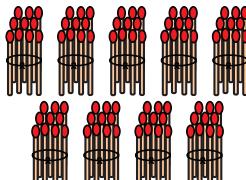
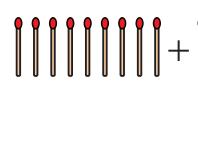
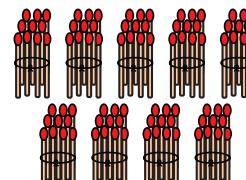
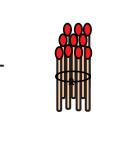
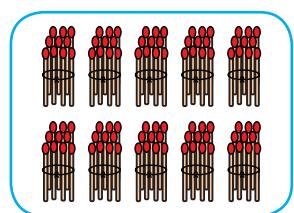
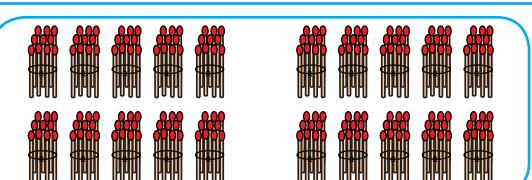
रॉकेट

- ठिपक्यांच्या कागदावर चौरस, आयत, वर्तुळ, सरळरेषा व वक्ररेषा काढून नक्षी तयार कर.

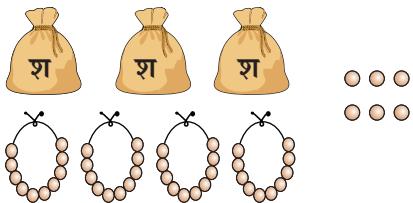
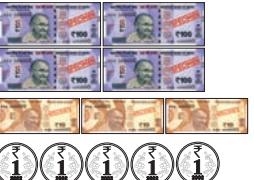
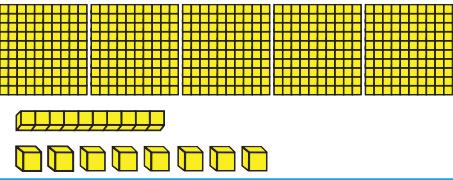
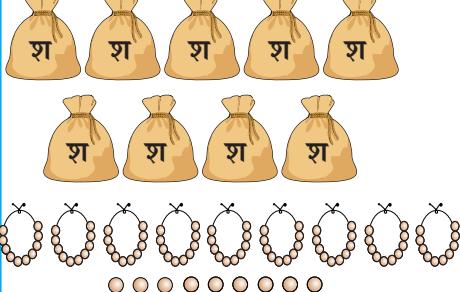

तीन अंकी संख्यांचे वाचन व लेखन

► समजून घेऊया ◀

अ.क्र.	गढ्ठा	सुट्टे	लेखन	वाचन								
१)		+ 	+ <table border="1" data-bbox="992 572 1135 774"> <tr><td>द</td><td>ए</td></tr> <tr><td>९</td><td>०</td></tr> <tr><td></td><td>९</td></tr> <tr><td>९</td><td>९</td></tr> </table>	द	ए	९	०		९	९	९	नव्याणिव
द	ए											
९	०											
	९											
९	९											
२)		+ 	+ <table border="1" data-bbox="992 819 1135 1021"> <tr><td>द</td><td>ए</td></tr> <tr><td>९</td><td>९</td></tr> <tr><td>०</td><td>१</td></tr> <tr><td>९</td><td>१०</td></tr> </table>	द	ए	९	९	०	१	९	१०	९ दशक + १० एकक = शंभर
द	ए											
९	९											
०	१											
९	१०											
पुढे १० एककांचा एक गढ्ठा तयार करू तो १ दशक होईल.												
३)		+ 	+ <table border="1" data-bbox="992 1111 1135 1313"> <tr><td>द</td><td>ए</td></tr> <tr><td>९</td><td>०</td></tr> <tr><td>१</td><td>०</td></tr> <tr><td>१०</td><td>०</td></tr> </table>	द	ए	९	०	१	०	१०	०	९ दशक + १ दशक = १० दशक शंभर = १००
द	ए											
९	०											
१	०											
१०	०											
४)			<table border="1" data-bbox="944 1403 1151 1538"> <tr><td>श</td><td>द</td><td>ए</td></tr> <tr><td>१</td><td>०</td><td>०</td></tr> </table>	श	द	ए	१	०	०	एकशे = शंभर = १००		
श	द	ए										
१	०	०										
५)			<table border="1" data-bbox="944 1628 1151 1763"> <tr><td>श</td><td>द</td><td>ए</td></tr> <tr><td>२</td><td>०</td><td>०</td></tr> </table>	श	द	ए	२	०	०	दोनशे = दोनशे = २००		
श	द	ए										
२	०	०										

► सोडवून पाहूया ◀

अ. क्र.	चित्र	शतक	दशक	एकक	संख्या	संख्येचे वाचन करून अक्षरी लेखन कर
१)		३	४	६	३४६	तीनशे शेहेचाळीस
२)						....
३)		५	९	८	५९८	....
४)						....

- खालील तक्ता पूर्ण कर.

अ. क्र.	संख्या	अंकांत लेखन	अक्षरी लेखन
१)	३ शतक + ४ दशक + ९ एकक		.....
२)	६ शतक + २ दशक + ३ एकक		.....
३)	<input type="text"/> शतक + <input type="text"/> दशक + <input type="text"/> एकक	५८९	.....
४)	१ शतक + ५ दशक + ९ एकक		.....
५)	<input type="text"/> शतक + <input type="text"/> दशक + <input type="text"/> एकक		आठशे चौच्याणव
६)	<input type="text"/> शतक + <input type="text"/> दशक + <input type="text"/> एकक	९०७	.....

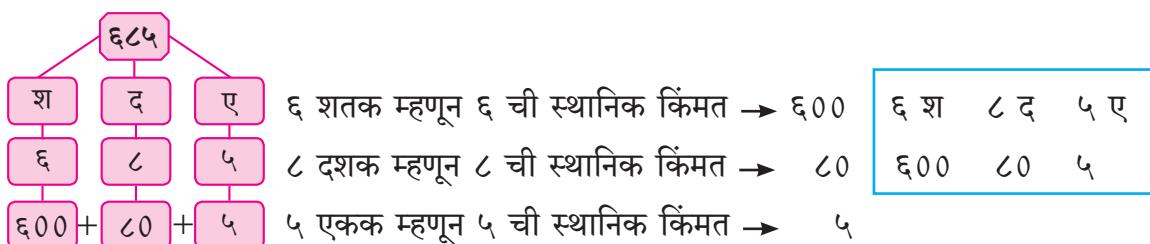
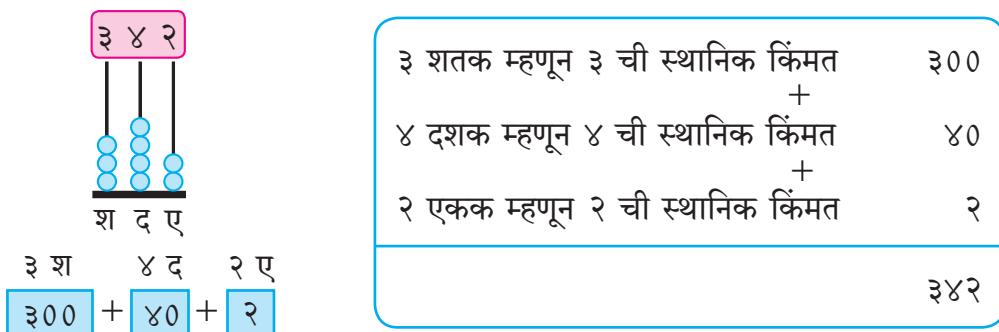
► सराव करूया ◀

अ.क्र.	तपशील	शतक	दशक	एकक	संख्या	संख्या शब्दांत वाचन
१)		१	०	५	१०५	एकशे पाच
२)		२	३	६	२३६	दोनशे छत्तीस
३)	४ शतक + १ दशक	४	१	०	४१०	चारशे दहा
४)	४ शतक + ९ दशक + २ एकक					.....
५)	८ शतक					.....
६)	[ ] शतक + [ ] दशक + [ ] एकक	९	३	४		.....
७)	[ ] शतक + [ ] दशक + [ ] एकक				९९९	.....
८)	९ शतक + ९ दशक + २ एकक					नऊशे ब्याणव

दिवस - ०३

अंकांची स्थानिक किंमत

► समजून घेऊया ◀

संख्येचे विस्तारित रूप

४ शतम ४००	३ दशक ३०	५ एकक ५
$४०० + ३० + ५ = ४३५$		

बंटीजवळ एकूण किती रुपये आहेत ?

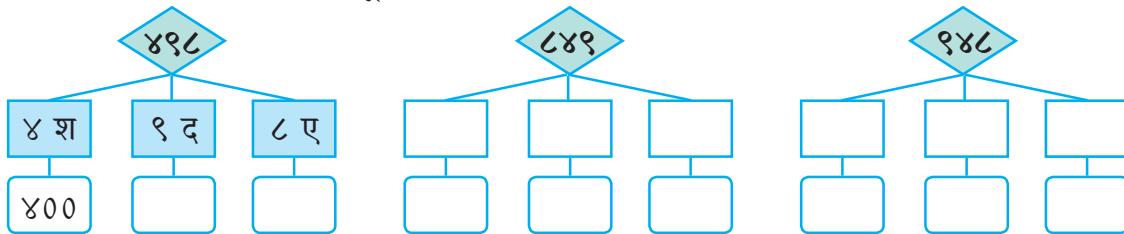

$$\begin{array}{r}
 ५०० \text{ रुपये} \\
 + \\
 ३० \text{ रुपये} \\
 + \\
 ८ \text{ रुपये} \\
 \hline
 ५३८ \text{ रुपये}
 \end{array}$$

बंटीजवळ एकूण पाचशे अडतीस रुपये आहेत.

► सोडवून पाहूया ◀

- अंकांची स्थानिक किंमत लिहून कृती पूर्ण कर.

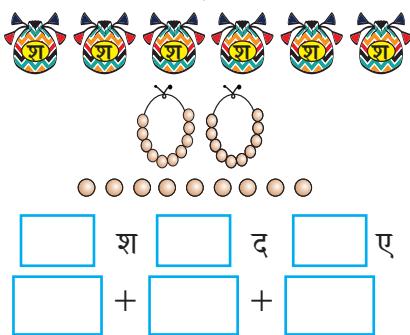

- खालील चित्राचे निरीक्षण करून संख्या विस्तारित रूपात लिही.

१) श द ए ४ श + ३ द + ५ ए	२) ३ श + ५ द + ६ ए
३५६ रुपये 	

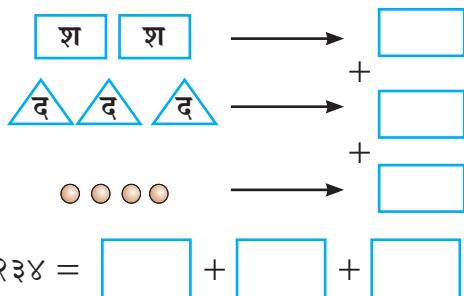
३)

६२९

४)

२३४

► सराव करूया ◀

- खाली दिलेल्या माहितीनुसार तक्ता पूर्ण कर.

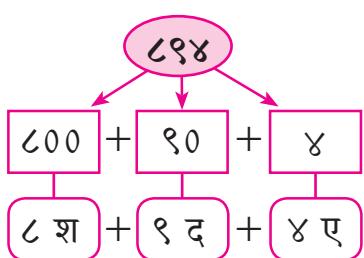
संख्या	विस्तारित रूप	अक्षरी लेखन
३१२	३०० + १० + २	.....
४०३	.....	चारशे तीन
.....	.....	सातशे अकरा
९१७	.....	.....
२१९	.....	.....
.....	७०० + ५० + २	.....

- खाली दिलेल्या संख्यांपैकी दिलेली स्थानिक किंमत असलेला अंक अधोरेखित कर.

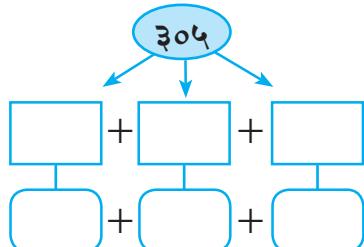
स्थानिक किंमत	संख्या
५०	४३५, ५५५, ३५१, ५३०, ५०१
८	८१०, ३३८, २०८, ३८०, ९३८
३००	११३, ३११, ५३१, ३९०, २३०
१	३०१, ४११, १११, २१९, १०५

- खाली दिलेल्या संख्येतील प्रत्येक अंकांची स्थानिक किंमत लिहून संख्येचे विस्तारित रूप तयार कर.

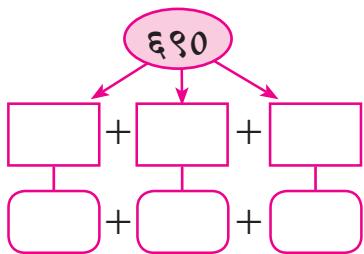
१)

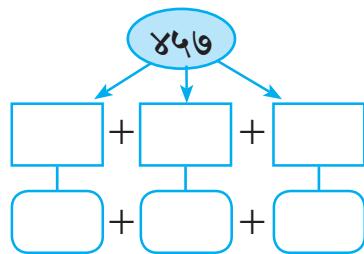
२)

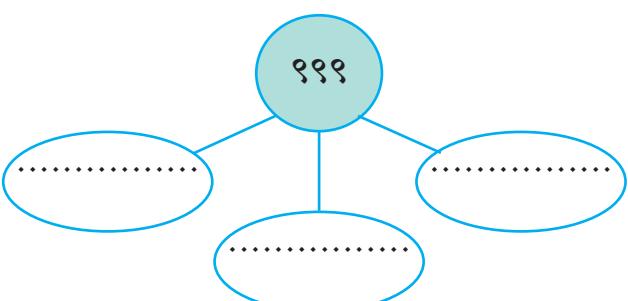
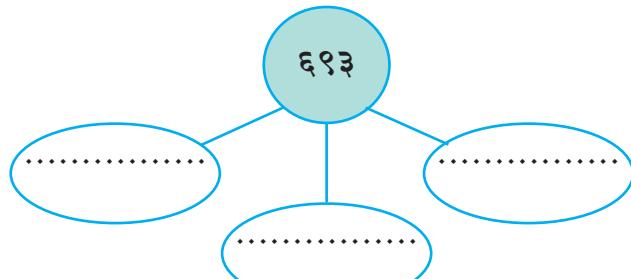
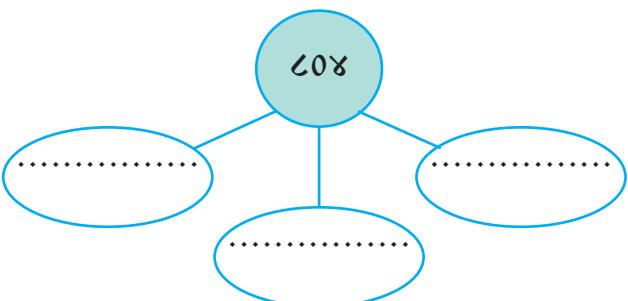
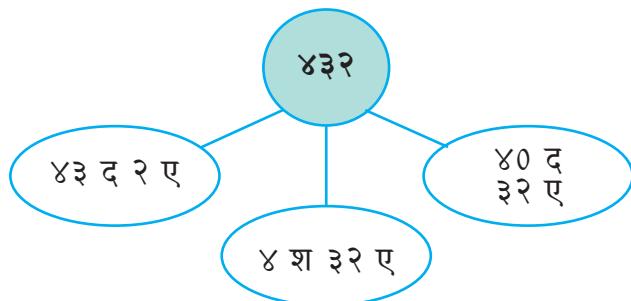
३)

४)

- खाली दिलेल्या संख्या विविध रूपात लिही.

संख्यांचा लहानमोठेपणा व चढता-उतरता क्रम

► समजून घेऊया ◀

संख्यांचा लहानमोठेपणा

- ४५९ व ८६१ यांमधील लहानमोठेपणा समजून घेऊ.

४५९ या संख्येत शतक स्थानी असलेल्या ४ ची किंमत ४०० व ८६१ या संख्येत शतक स्थानी असलेल्या ८ ची किंमत ८०० आहे. त्यामुळे ४५९ ही संख्या ८६१ या संख्येपेक्षा लहान आहे.

म्हणजे

४५९ लहान ८६१ पेक्षा

$459 < 861$

किंवा

८६१ मोठी ४५९ पेक्षा

$861 > 459$

- ४५९ व ४२९ यांमधील लहानमोठेपणा समजून घेऊ.

आता ४५९ व ४२९ या संख्यांपैकी दोन्ही संख्यांमध्ये शतकाच्या स्थानी ४ हा अंक समान असल्यामुळे आपण दशक स्थानी असलेल्या अंकांची तुलना करू.

४५९ मध्ये दशक स्थानी ५ हा अंक आहे. म्हणून ५ ची स्थानिक किंमत ५० व ४२९ मध्ये दशक स्थानी २ हा अंक आहे. म्हणून २ ची स्थानिक किंमत २० आहे. ५० ही संख्या २० पेक्षा मोठी आहे.

४५९ मोठी ४२९ पेक्षा

$459 > 429$

योग्य चिन्ह लिही

४२९ ४५९

- ६५२ व ६५८ यांमधील लहानमोठेपणा समजून घेऊ.

आता ६५२ व ६५८ या संख्यांमध्ये शतक व दशक स्थानी समान अंक असल्यामुळे आपण एककस्थानी असलेल्या अंकांची तुलना करू.

६५२ मध्ये एकक स्थानी २ अंक आहे. म्हणून २ ची स्थानिक किंमत २ आहे.

६५८ मध्ये एकक स्थानी ८ अंक आहे. म्हणून ८ ची स्थानिक किंमत ८ आहे.

२ ही संख्या ८ पेक्षा लहान आहे म्हणून ६५२ ही संख्या ६५८ पेक्षा लहान आहे.

६५२ लहान ६५८ पेक्षा

$652 < 658$

योग्य चिन्ह लिही

६५८ ६५२

► सोडवून पाहूया ◀

- खाली दिलेल्या अंकांतील एक अंक एकदाच वापरून तीन अंकी लहानात लहान व मोठ्यात मोठी संख्या तयार कर.

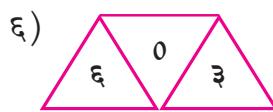
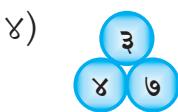
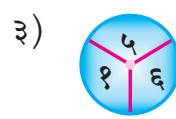
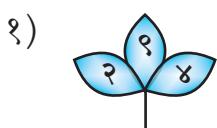
अ.क्र.	अंक	लहानात लहान संख्या	मोठ्यात मोठी संख्या
१)	२, ४, ७	२४७	७४२
२)	४, ३, २		
३)	१, ०, ९		
४)	८, ५, ०		

- खाली दिलेल्या संख्यांची चढत्या व उतरत्या क्रमाने मांडणी कर.

अ.क्र.	संख्या	चढता क्रम	उतरता क्रम
१)	५६३, ७४६, ३८६	३८६, ५६३, ७४६ (सर्वात लहान आधी, सर्वात मोठी शेवटी)	७४६, ५६३, ३८६ (सर्वात मोठी आधी, सर्वात लहान शेवटी)
२)	९०२, ८७०, ९९०		
३)	५४२, ४५२, ५४८, ५२०		

► सराव करूया ◀

- खाली दिलेल्या अंकांचा एकदाच वापर करून तीन अंकी जास्तीत जास्त संख्या तयार कर व त्या संख्यांची चढत्या व उतरत्या क्रमाने मांडणी कर.

- सर्वात मोठ्या संख्येला रिंगण कर.

१) ४ दशक, **२ शतक**, ९ एकक

२) ४५६, ४६५, ४०६

३) ३७५, ४७५, २७५

४) ७८९, ७८८, ७८७

५) ६६०, ६३०, ६०३

६) ४ दशक, ३ शतक, ६० एकक

७) ६७ दशक, ६ शतक, ७०० एकक

८) २० दशक, ३० एकक, २५ एकक

बिनहातच्याची बेरीज-वजाबाकी

समजून घेऊया

	श	द	ए	
+	४	३	३	प्रथम एकक स्थानच्या अंकांची बेरीज करूया.
	२	५	६	नंतर दशक स्थानच्या अंकांची बेरीज करूया.
	६	८	९	त्यानंतर शतक स्थानच्या अंकांची बेरीज करूया.

	श	द	ए	
-	२	३	२	प्रथम एकक स्थानच्या अंकांची वजाबाकी करूया.
	१	१	१	नंतर दशक स्थानच्या अंकांची वजाबाकी करूया.
	१	२	१	त्यानंतर शतक स्थानच्या अंकांची वजाबाकी करूया.

सोडवून पाहूया

१)	श	द	ए	२)	श	द	ए	३)	श	द	ए	४)	श	द	ए
+	६	९	५	-	३	३	६	+	१	०	०	-	९	९	९
	१	०	३		१	०	५		३	०	४		१	०	१

सराव करूया

१)	श	द	ए	२)	श	द	ए	३)	श	द	ए	४)	श	द	ए
+	४	१	३	+	५	६	७	-	८	५	६	-	७	४	०
	२	७	५		३	२	२		३	२	४		४	०	०

१)	श	द	ए	२)	श	द	ए	३)	श	द	ए	४)	श	द	ए
+	६	२	५	+	३	०	८	-	९	८	९	-	२	९	९
	१	४	३		१	०	८		१	१	०				

हातच्याची बेरीज-वजाबाकी

► समजून घेऊया ◀

१)	श	द	ए
		१	
+	५	१	६
	१	३	७
	६	५	३

२)	श	द	ए
-		७	११
	३	८	४
	१	६	३
	२	१	८

३)	श	द	ए
+	१		
	३	५	१
	२	८	५
	६	३	६

४)	श	द	ए
-	४	१४	
	४	४	५
	२	६	५
	२	८	०

► सोडवून पाहूया ◀

१)	श	द	ए
+	१	४	५
	३	६	३

२)	श	द	ए
-			
	४	५	६
	१	२	७

३)	श	द	ए
+			
	१	३	५
	४	७	६

४)	श	द	ए
-			
	३	१	१
	२	२	२

► सराव करूया ◀

१)	श	द	ए
+	२	४	७
	५	१	७

२)	श	द	ए
-			
	५	६	१
	३	६	६

३)	श	द	ए
+			
	४	६	५
	३	३	५

४)	श	द	ए
-			
	४	४	४
	२	४	६

५)	श	द	ए
+	४	३	७
	२	४	५

६)	श	द	ए
-			
	६	८	०
	५	४	४

७)	श	द	ए
+			
	५	९	९
	१	९	९

८)	श	द	ए
-			
	८	४	५
	५	७	८

शाब्दिक उदाहरणे : बेरीज-वजाबाकी

► समजून घेऊया ◀

- १) रमेशने बाजारातून १५४ मोठ्या वह्या व २२६ लहान वह्या विकत आणल्या, तर त्याने बाजारातून एकूण किती वह्या विकत आणल्या?

श	द	ए
	१	
१	५	४
२	२	६
३	८	०

मोठ्या वह्या
लहान वह्या
एकूण वह्या

+

उत्तर : रमेशने एकूण ३८० वह्या आणल्या.

- २) अन्वरने त्याच्याकडील १५० फुलांमधून ४९ फुलांची एक माळ तयार केली, तर आता त्याच्याकडे किती फुले शिल्लक आहेत?

श	द	ए
	४	१०
१	५	८
	४	१
१	०	९

एकूण फुले
माळेसाठी वापरलेली फुले
शिल्लक फुले

उत्तर : अन्वरकडे १०९ फुले शिल्लक आहेत.

► सोडवून पाहूया ◀

- १) कुलश्रीकडे दुकानात ११६ पेन्सिल विक्रीसाठी आहेत. तिने अजून २९५ पेन्सिल खरेदी केल्या, आता दुकानात एकूण किती पेन्सिल आहेत?

श	द	ए
१	१	६
२	९	५

पेन्सिल
पेन्सिल
.....

+

उत्तर : .....

- २) जॉनने दिवाळीसाठी ५०० आकाशकंदील विक्री-साठी आणले. त्यातील १२३ आकाशकंदीलांची विक्री झाली, तर शिल्लक आकाशकंदील किती?

श	द	ए
५	०	०
१	२	३

एकूण आकाशकंदील
विक्री झालेले आकाशकंदील
.....

उत्तर : .....

- ३) प्रतीकने आपल्या बहिणीसाठी २४५ रुपयांची पुस्तके व १५० रुपयांच्या वह्या विकत घेतल्या, तर त्याने एकूण किती रुपयांची खरेदी केली?

श	द	ए
+		
२	४	५
१	५	०

पुस्तकांची किंमत
वह्यांची किंमत
एकूण किंमत

म्हणजे प्रतीकने आपल्या बहिणीसाठी .....
रुपयांची खरेदी केली.

- ५) एका गावात कोविड-१९ लसीकरण केंद्रामध्ये पहिल्या दिवशी १३५ व्यक्तींचे आणि दुसऱ्या दिवशी २६३ व्यक्तींचे लसीकरण झाले, तर एकूण किती व्यक्तींचे लसीकरण झाले?

श	द	ए
+		

.....
.....
.....

दोन दिवसांत एकूण .... व्यक्तींचे लसीकरण झाले.

- ४) रीताच्या काकांच्या शेतात ५४२ आंब्याची झाडे आणि ३०७ लिंबाची झाडे आहेत, तर दोन्ही मिळून किती झाडे आहेत?

श	द	ए
+		

.....
.....
एकूण झाडे

आंब्याची आणि लिंबाची मिळून .....
झाडे आहेत.

- ६) मकरंद यांनी त्यांच्या बागेत ६८ रोपे लावली. त्यातील ५६ रोपे आंब्याची, तर उर्वरित रोपे चिंचेची आहेत, तर त्यांनी चिंचेची किती रोपे लावली?

द	ए
-	

.....
.....
.....
.....

चिंचेची ..... रोपे लावली.

► सराव करूया ◀

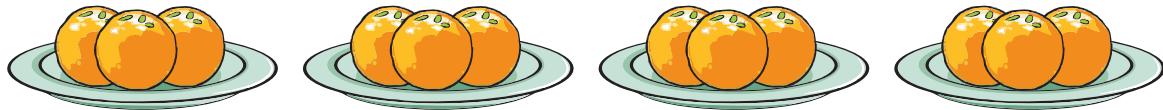
- वैशालीने तिच्या शेतात १३३ आंब्याची झाडे लावली. या शेतात यापूर्वी १९८ झाडे होती, तर शेतात आता एकूण किती झाडे आहेत?
- अफसानाच्या वाढदिवसानिमित्त शाळेतील ३६५ मुलांना रंगीत खडू वाटावयाचे होते. १७८ मुलांना रंगीत खडू वाटल्यानंतर तिचे रंगीत खडू संपले, तर अजून किती मुलांना रंगीत खडू वाटायचे राहिले?
- एका गोदामात ३१६ तांदळाच्या गोण्या होत्या. त्याच गोदामात ५२४ गव्हाच्या गोण्या होत्या, तर त्या गोदामात तांदळ व गव्हाच्या मिळून एकूण किती गोण्या होत्या?
- एका महिन्यात कंपनीने लाल व काळ्या रंगाच्या ७६६ मोटरसायकल विकल्या. त्यातील १८९ मोटरसायकल लाल रंगाच्या होत्या, तर काळ्या रंगाच्या किती मोटरसायकल होत्या?
- लम्पी आजाराच्या पाश्वर्भूमीवर एका गावातील २०३ जनावरांपैकी १०५ जनावरांना लसीकरण करण्यात आले, तर अजून किती जनावरांना लस देण्याचे राहिले?

गुणाकार

► समजून घेऊया ◀

प्रत्येक प्लेटमध्ये ३-३ लाडू आहेत.

एकूण किती लाडू आहेत, ते मोजूया.

एकूण चार प्लेटमधील लाडू म्हणजेच

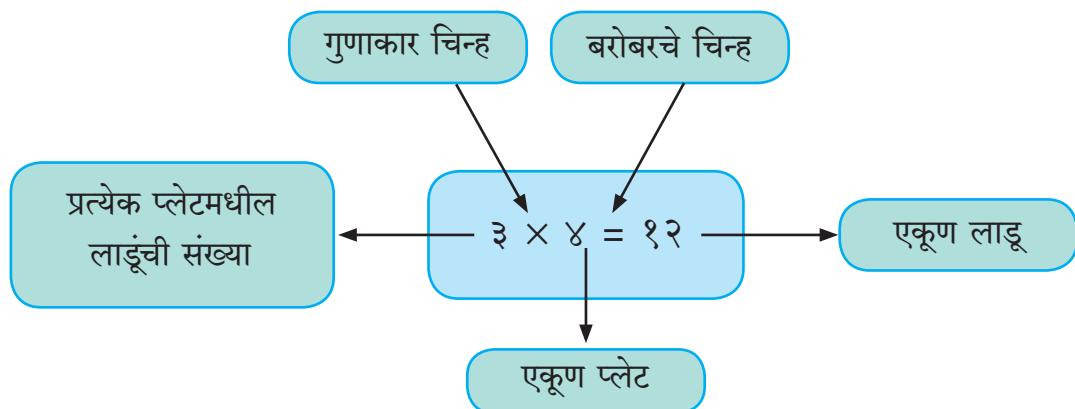
३ लाडू ४ वेळा घेऊन केलेली बेरीज होय.

$$3 + 3 + 3 + 3 = 12$$

३ + ३ + ३ + ३ हे गुणाकार रूपात 3×4 असे लिहितात.

म्हणजेच १२ ही संख्या ३ आणि ४ यांचा गुणाकार आहे.

३	गुण्य
४	गुण्यक
१२	गुणाकार

गुणाकार म्हणजे एकच संख्या पुन्हा पुन्हा घेऊन केलेली बेरीज.

समान संख्यांची वारंवार बेरीज करण्यापेक्षा लवकर उत्तर मिळावे म्हणून आपण गुणाकार करतो.

यासाठी पाढे उपयोगी पडतात.

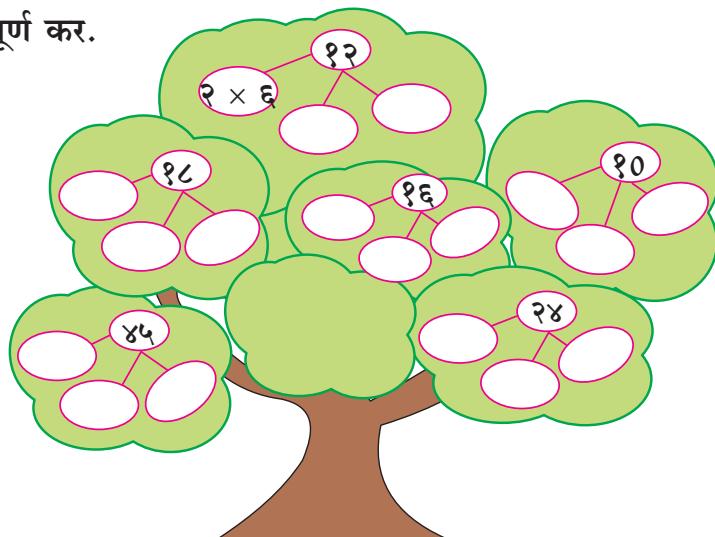
$3 \times 4 = 12$ याचे वाचन आपण ३ गुणिले ४ बरोबर १२ असे करतो.

► सोडवून पाहूया ◀

- वस्तुंचे गट बघ. सारणी पूर्ण कर.

चित्रे	काय दिसले?	बेरीज रूप	गुणाकार रूप	एकूण	वाचन
	५ फुले ४ वेळा	$5 + 5 + 5 + 5$	5×4	२०	५ गुणिले ४ बरोबर २०
		$8 + 8$		१६	
	४ मासे ४ वेळा		4×4		
	६ फुलपाखरे ३ वेळा				६ गुणिले ३ बरोबर १८
		$3 + 3 + 3$		९	

- पुढील गुणाकाराचे झाड पूर्ण कर.

- एका माळेत ६ फुले आहेत, तर अशा ३ माळांत फुले किती?

$$\begin{array}{r}
 \times \boxed{} \\
 \times \boxed{} \\
 \hline
 \boxed{} \text{ एका माळेतील फुले} \\
 \text{माळा} \\
 \hline
 \boxed{} \text{ एकूण फुले}
 \end{array}$$

- फळबागेत एका रांगेत ५ नारळाची झाडे याप्रमाणे ७ रांगेत एकूण किती नारळाची झाडे लावता येतील?

$$\begin{array}{r}
 \times \boxed{} \\
 \times \boxed{} \\
 \hline
 \boxed{} \text{ एका रांगेतील झाडे} \\
 \text{रांगा} \\
 \hline
 \boxed{} \text{ एकूण झाडे}
 \end{array}$$

► सराव कस्तुर्या ◀

- गुणाकार कर. (उभी मांडणी)

$$\begin{array}{c} \times 4 \\ \hline 7 \end{array} \quad \begin{array}{c} \times 6 \\ \hline 8 \end{array} \quad \begin{array}{c} \times 3 \\ \hline 5 \end{array} \quad \begin{array}{c} \times 5 \\ \hline 6 \end{array} \quad \begin{array}{c} \times 9 \\ \hline 3 \end{array} \quad \begin{array}{c} \times 6 \\ \hline 2 \end{array}$$

- गुणाकार कर. (आडवी मांडणी)

$$\begin{array}{rcl} 5 \times 1 = 5 & 3 \times 1 = \boxed{} & 10 \times 0 = \boxed{} & 6 \times 0 = \boxed{} \\ 7 \times 0 = \boxed{} & 9 \times 1 = \boxed{} & 8 \times 3 = \boxed{} & 6 \times 7 = \boxed{} \end{array}$$

- गुणाकार सारणी पूर्ण कर.

$\times$	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4					
2	0	2	4	6	8					
3	0	3	6	9	12					
4	0									
5										
6										
7										
8										
9										

भागाकार

► समजून घेऊया ◀

- एका बरणीत १२ पेढे आहेत. राजू, मीना, सोनू या तिघांत पेढ्यांची समान वाटणी खाली दाखविल्याप्रमाणे करता येईल.

एकूण पेढे	प्रत्येकाचा वाटा		
	राजू	मीना	सोनू
१२	४	४	४

वरीलप्रमाणे तिघांत एकूण १२ पेढे वाटल्यास प्रत्येकाला ४ पेढे मिळतील म्हणजे १२ चे प्रत्येकी ४ या प्रमाणे ३ वाटे झाले.

वस्तूसमूहातील वस्तूंचे समान गट करणे म्हणजे भागाकार.

- वस्तूंची समान वाटणी करणे म्हणजेच भागाकार. किंवा
- वस्तूंची समान गटांत विभागणी म्हणजेच भागाकार. किंवा
- वस्तूंच्या संख्येतून एकच संख्या पुन्हा पुन्हा वजा करणे म्हणजे सुदृधा भागाकार.
- एका पिशवीत १० गोट्या आहेत. जर रेणू, मोनू आणि वेणू या तिघांना प्रत्येकी ३ गोट्या दिल्या, तर १ गोटी शिल्लक राहते.

कसे ते पाहू : त्यासाठी १० भागिले ३ करू. ३ → गोट्या प्रत्येकाला मिळाल्या ← भागाकार

३ जणांत वाटणे ← ३ १० → एकूण गोट्या होत्या ← भाज्य

भाजक ९ → गोट्या वाटून झाल्या.

१ → गोट्या शिल्लक राहिल्या. ← बाकी

► सोडवून पाहूया ◀

- एका चित्र विक्रेत्याकडे ४५ चित्रे आहेत. एका पाकिटात ५ याप्रमाणे चित्रे ठेवल्यास किती पाकिटे लागतील?

एकूण चित्रे = ४५

एका पाकिटात चित्रे = ५

किती पाकिटे लागतील = ?

शिल्लक चित्रांची संख्या = ?

_____ ← किती पाकिटे लागतील

४५ ← एकूण चित्रे

_____ ← शिल्लक राहिलेली चित्रे

- एका पुस्तक विक्रेत्याकडे ३० पुस्तके आहेत. ४ गढठे तयार करायचे असल्यास प्रत्येक गढठ्यात किती पुस्तके येतील व किती शिल्लक राहतील?

$$\begin{array}{r}
 & \boxed{} \leftarrow \text{प्रत्येक गढठ्यातील} \\
 & \quad \text{पुस्तक संख्या} \\
 \text{एकूण गढठे} \rightarrow & \boxed{}) \boxed{} \leftarrow \text{एकूण पुस्तके} \\
 & - \boxed{} \\
 & \hline
 & \boxed{} \leftarrow \text{शिल्लक राहिलेली पुस्तके}
 \end{array}$$

∴ एकूण पुस्तके = ३०
 गढठ्यांची संख्या = ४
 गढठ्यातील पुस्तक संख्या =
 शिल्लक असलेली पुस्तके =

- शिक्षकांनी १६ वह्या आणल्या, ४ विद्यार्थ्यांना समान वह्या वाटायच्या असतील, तर प्रत्येकाला किती वह्या मिळतील?

- अक्षताकडे ३३ बिस्किटे आहेत. तिच्या ७ मित्रांना समान वाटल्यावर प्रत्येकाला किती बिस्किटे मिळतील व किती शिल्लक राहतील?

► सराव करूया ◀

- प्रत्येक विद्यार्थ्याला ३ किलोग्रॅम तांदूळ द्यायचे ठरल्यास १८ किलोग्रॅम तांदूळ किती जणांना मिळतील?
- ९८ रोपे १२ रांगांमध्ये लावायची आहेत, तर प्रत्येक रांगेत किती रोपे लावावी लागतील?
- ३७ राजगिरा लाडूंची ६ व्यक्तींना समान वाटणी करायची आहे, तर प्रत्येकाला किती लाडू मिळतील?
- ३६ रुपये प्रत्येकी ५ याप्रमाणे किती विद्यार्थ्यांना देता येतील?

शाब्दिक उदाहरणे

► समजून घेऊया ◀

- उदाहरण तयार करून सोडवूया.

उदा. एका पुस्तकाची किंमत ३५ रुपये आहे. सुजयला ६ पुस्तके घेण्यासाठी किती रुपये द्यावे लागतील?

श	द	ए
	३	
	३	५
		६
२	१	०

रु. एका पुस्तकाची किंमत
पुस्तके
एकूण रुपये

६ पुस्तकांसाठी २१० रुपये द्यावे लागतील.

१) **माहिती :** एका डब्यात ६५ लाढू, ४ डब्ये
उदाहरण : एका डब्यात ६५ लाढू, तर
४ डब्यांतील एकूण लाढू किती?

श	द	ए
	२	
	६	५
		४
२	६	०

एका डब्यातील लाढू
एकूण डब्ये
एकूण लाढू

४ डब्यांतील एकूण लाढू २६०

► सोडवून पाहूया ◀

१) एका रुमालाची किंमत २५ रु. आहे, तर अशा ७ रुमालांची किंमत किती?

श	द	ए
	२	५
		७

एका रुमालाची किंमत
रुमाल संख्या
रुपये

७ रुमालांची एकूण किंमत   रुपये

२) **माहिती :** एक बाक २ मुले, ४८ बाक
उदाहरण : एका बाकावर २ मुले याप्रमाणे
४८ बाकांवर किती मुले?

श	द	ए
	४	८
		२

बाक
मुले
एकूण मुले

४८ बाकांवर   मुले

३) आंब्याच्या एका पेटीत ४८ आंबे मावतात, तर अशा ५ पेण्यांतील आंबे किती?

श	द	ए
	४	८
×		५

एका पेटीतील आंबे
पेण्या
एकूण आंबे

५ पेण्यांतील एकूण आंबे

४) **माहिती :** एका पेटीत ३५ पेरू, ७ पेण्या उदाहरण : एका पेटीत ३५ पेरू याप्रमाणे ७ पेण्यांतील पेरू किती?

श	द	ए
	३	५
×		७

पेरू
पेण्या
एकूण पेरू

७ पेण्यांतील एकूण पेरू

► सराव कसऱ्या ◀

- १) एका रांगेत २७ मुली याप्रमाणे ९ रांगांतील मुलींची संख्या किती?
- २) ६७ रुपयांना एक डबा याप्रमाणे ८ डब्यांची किंमत किती?

  - शाब्दिक उदाहरण तयार करून सोडव.

- ३) **माहिती :** एक मीटर कापड किंमत ७० रु., ५ मीटर कापड
- ४) **माहिती :** एक बस ३६ विद्यार्थी, ४ बस

दिवस - ११

लांबी मोजूया

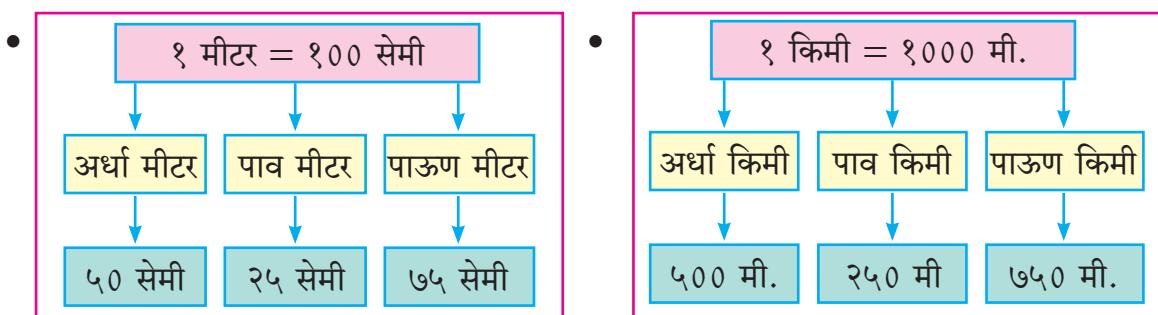
► समजून घेऊया ◀

- लांबी मोजण्यासाठी मीटर, सेंटीमीटर आणि किलोमीटर ही प्रमाणित एकके वापरतात.

$$\begin{aligned}
 1 \text{ सेंटीमीटर} &= 10 \text{ मिलीमीटर} \\
 1 \text{ मीटर} &= 100 \text{ सेंटीमीटर} \\
 1 \text{ किलोमीटर} &= 1000 \text{ मीटर}
 \end{aligned}$$

असेही लिहितात.

- मीटर हे थोडक्यात ‘मी’
- सेंटीमीटर हे थोडक्यात ‘सेमी’
- मिलीमीटर हे थोडक्यात ‘मिमी’
- किलोमीटर हे थोडक्यात ‘किमी’

९ सेमी म्हणजे किती मिमी ?

$$९ \text{ सेमी} = ९ \times १० = ९० \text{ मिमी}$$

५ किमी म्हणजे किती मीटर ?

$$५ \text{ किमी} = ५ \times १००० = ५००० \text{ मी.}$$

► सोडवून पाहूया ◀

- खालील वस्तूंची लांबी मोजण्यासाठी मीटर/सेंटीमीटर यांपैकी कोणते एकक वापरणे जास्त योग्य राहील ते लिही.

पेन्सिलची लांबी		दरवाज्याची उंची	
खोलीची रुंदी		मैदानाची लांबी	

- रूपांतर कर.

१) ८ मी = सेमी

२) १५ सेमी = मिमी

३) १३५० सेंटीमीटर = मीटर सेंटीमीटर

४) ३०५० मीटर = किलोमीटर मीटर

५) १३ किमी = मीटर

► सराव कसऱ्या ◀

- योग्य जोड्या लाव.

१) १४ किमी		अ) १४० सेमी
२) १४ सेमी		ब) १४०० सेमी
३) १४०० मिमी		क) १४००० मीटर
४) १४ मीटर		ड) १४० मिमी

- रिकाम्या चौकटींत योग्य संख्या लिही.

अ) १४५० मीटर = [ ] किलोमीटर [ ] मीटर

ब) [ ] सेमी = [ ] मीटर [ ] सेंटीमीटर

क) ३०४० मीटर = [ ] किलोमीटर [ ] सेंटीमीटर

ड) [ ] सेंटीमीटर = [ ] ५०० मिलीमीटर

इ) ७३० सेंटीमीटर = [ ] मीटर [ ] सेंटीमीटर

- रिकाम्या चौकटींत योग्य एकक लिही.

अ) १ किमी = १००० [ ]

ब) २० [ ] = २ सेमी

क) ४५० सेमी = ४ [ ] व ५० [ ]

- चित्रे पाहून खालील तक्ता पूर्ण कर.

मापन साधन	उपयोग
	....
	....
	....

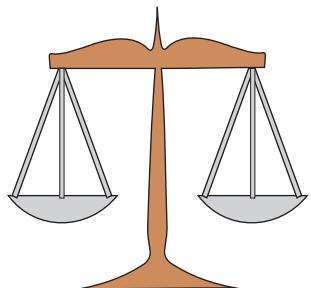
वस्तुमान (वजन)

► समजून घेऊया ◀

- वस्तूचे वजन किंवा वस्तुमान मोजण्यासाठी मुख्यतः ग्रॅम व किलोग्रॅम ही प्रमाणित मापे वापरतात.

वस्तूचे वजन करण्यासाठी 'तराजू'चा उपयोग करतात.

$$१ \text{ किलोग्रॅम} = १००० \text{ ग्रॅम}$$

$$\text{अर्धा किलोग्रॅम} = ५०० \text{ ग्रॅम}$$

$$\text{पाव किलोग्रॅम} = २५० \text{ ग्रॅम}$$

$$\text{पाऊण किलोग्रॅम} = ७५० \text{ ग्रॅम}$$

किलोग्रॅम हे थोडक्यात 'किंवा' असेही लिहितात.

- ९ किलोग्रॅम = $9 \times$ [ ] ग्रॅम = ९००० ग्रॅम
- ४ किलोग्रॅम म्हणजे किती ग्रॅम? ४ किंवा = [ ]
- दीड किलोग्रॅम म्हणजे किती ग्रॅम? दीड किंवा = [ ]
- पाऊण किलोग्रॅम = [ ] ग्रॅम

► सोडवून पाहूया ◀

- बाजारातून आणलेल्या वस्तूंच्या पाकिटांचे निरीक्षण कर. प्रत्येक पाकिटावर लिहिलेल्या वजनाची नोंद कर. (शक्य असल्यास प्रत्यक्ष वजन करून पडताळा घे.)

अ.क्र.	वस्तूचे नाव	पाकिटावरील वजन	अ.क्र.	वस्तूचे नाव	पाकिटावरील वजन
१)			४)		
२)			५)		
३)			६)		

- रूपांतर कर.

- ८ किलोग्रॅम = ग्रॅम.
- सव्वा किलोग्रॅम = ग्रॅम.
- पावणेतीन किलोग्रॅम = ग्रॅम.

सराव कस्या

- खालील चौकटी पूर्ण कर.

- १) २०० ग्रॅमची मापे म्हणजे १ किलोग्रॅम.
- २) ५०० ग्रॅमची चार मापे म्हणजे किलोग्रॅम.
- ३) ग्रॅमची दहा मापे म्हणजे एक किलोग्रॅम.
- ४) सव्वा दोन किलोग्रॅम म्हणजे ग्रॅम.
- ५) तीन किलोग्रॅम म्हणजे ३००० .

- वजनाचा अंदाज कर व जोड्या लाव.

५० ग्रॅम

२५ किलो

१ किलो

५ किलो

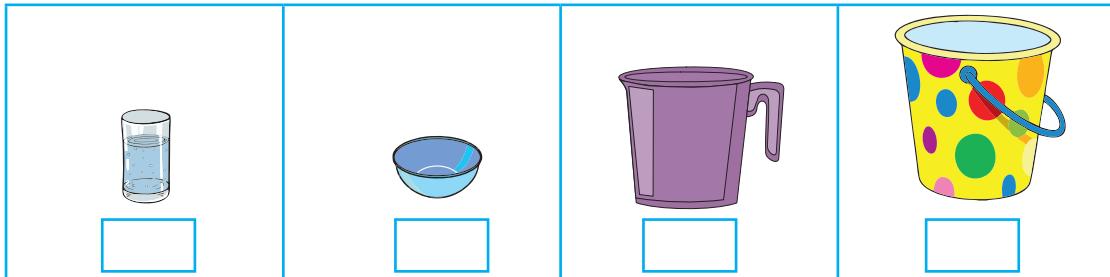
१००० किलो पेक्षा जास्त

धारकता

► समजून घेऊया ◀

-

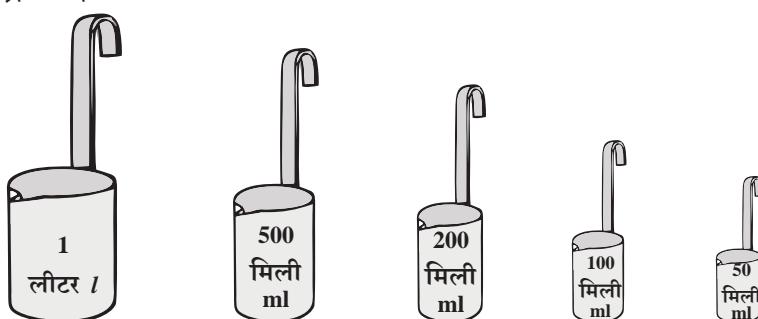
वरील सर्व भांडी पाण्याने भरलेली आहेत. कोणत्या भांड्यात सर्वांत कमी पाणी मावेल त्या चौकटीत १ अंक लिही व कोणत्या भांड्यात सर्वांत जास्त पाणी मावेल त्या चौकटीत ४ अंक लिही.

- दूध पिशवी व तेल पिशवीचे निरीक्षण करून उत्तरे लिही.

- पिशवीत दूध लीटर आहे.
- पिशवीत सूर्यफूल तेल मिली आहे.

द्रव पदार्थ मापनासाठी खालील साधने वापरतात. त्यावर त्याची धारकता लिहिली आहे.

$$1 \text{ लीटर} = 1000 \text{ मिलीलीटर}$$

► सोडवून पाहूया ◀

- १ लीटरचे माप भरण्यासाठी खालीलपैकी प्रत्येक माप किती वेळा घ्यावे लागेल? ते लिही.

माप	२०० मिली	५० मिली	१०० मिली	५०० मिली
किती वेळा				

- रूपांतर कर.

१) १ लीटर = मिलिलीटर

२) ४ लीटर = मिलिलीटर

३) ७ लीटर = $7 \times 1000 =$ मिलिलीटर

४) १४ लीटर = मिलिलीटर

५) १७५० मिलिलीटर = लीटर मिलिलीटर

► सराव करूया ◀

- योग्य जोड़ी जुळव.

‘अ’ गट		‘ब’ गट
१) २ लीटर		अ) सब्बा लीटर
२) १५०० मिलिलीटर		ब) १७५० मिलिलीटर
३) १२५० मिलिलीटर		क) २००० मिलिलीटर
४) पावणे दोन लीटर		ड) दीड लीटर

- खाली दिलेल्या रिकाम्या चौकटी पूर्ण कर.

१) पावणे तीन लीटर म्हणजे लीटर मिलिलीटर.

२) पावणे चार लीटर म्हणजे लीटर मिलिलीटर.

३) सब्बा दोन लीटर म्हणजे मिलिलीटर.

४) चार लीटर २५० मिलिलीटर म्हणजे मिलिलीटर.

५) लीटर मिलिलीटर म्हणजे पावणे दहा लीटर.

६) पाव लीटर मिलिलीटर.

७) अर्धा लीटर मिलिलीटर.

८) पाऊण लीटर मिलिलीटर.

- खालील भांड्यात अर्धा लीटरची पुढीलप्रमाणे मापे मावतात त्यावरून त्या भांड्याची धारकता सांग.

भांडे	अर्धा लीटरची मापे	धारकता लीटरमध्ये
	तीन मापे	दीड लीटर
	चार मापे	
	दहा मापे	
	चाळीस मापे	
	दोन मापे	

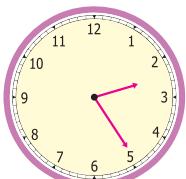
दिवस - १४

कालमापन

► समजून घेऊया ◀

- घड्याळात दिसणारी वेळ तास व मिनिटांत लिहूया.

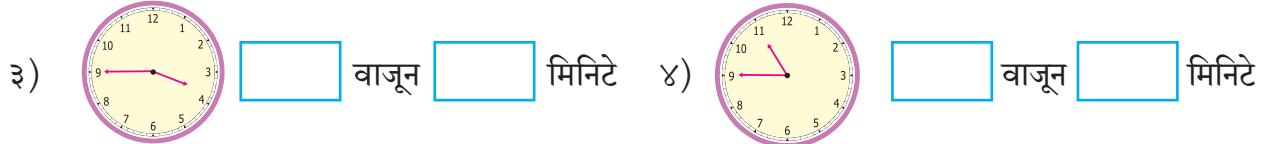
चित्रात दाखवलेल्या घड्याळात तास काटा हा २ च्या पुढे आहे आणि मिनिट काटा ५ वर आहे. म्हणून घड्याळात २ वाजून २५ मिनिटे झाली आहेत.

► सोडवून पाहूया ◀

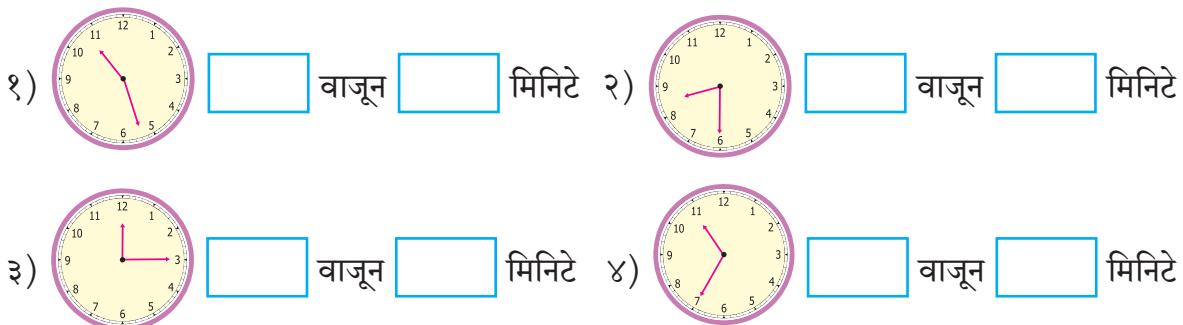
- घड्याळातील तास व मिनिट काट्यांचे निरीक्षण करून किती वाजले आहेत ते लिही.

- 1) वाजून मिनिटे   2) वाजून मिनिटे

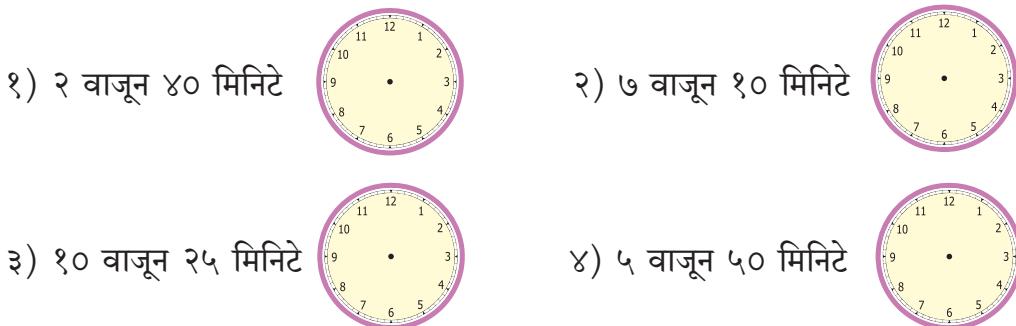

सराव करूया

- खालील घड्याळात दिसणारी वेळ लिही.

- दिलेली वेळ पाहून घड्याळात तास काटा व मिनिट काटा काढ.

दिवस - १५

नाणी-नोटा

समजून घेऊया

- अभयकडे दोन नोटा आहेत. त्या प्रत्येक नोटेचे मूल्य लिही.

या नोटेचे मूल्य रुपये आहे.

या नोटेचे मूल्य रुपये आहे.

► सोडवून पाहूया ◀

- अमनकडे खालील नोटा आहेत. त्यांचे एकूण मूल्य (रक्कम) चौकटीत लिही.

एकूण रक्कम रुपये.

- अनन्याकडे काही नोटा व नाणी आहेत. त्यांचे एकूण मूल्य (रक्कम) चौकटीत लिही.

एकूण रक्कम रुपये.

- भावना व नयना यांच्याकडे प्रत्येकी १०० रुपये आहेत. भावनाकडे ४ नोटा आहेत, तर नयनाकडे ५ नोटा आहेत, तर दोघींकडे असणाऱ्या नोटांचे मूल्य चौकटीत लिही.

भावनाकडे	नयनाकडे
१०० रुपये = <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>

► सराव करूया ◀

- जिनेशकडे काही नोटा आहेत. त्या पाहून त्यांचे एकूण मूल्य (रक्कम) चौकटीत लिही.

एकूण रुपये

- आरोहीकडे काही नोटा व नाणी आहेत. त्यांचे एकूण मूल्य चौकटीत लिही.

एकूण रुपये

- माझ्याकडे २०० रुपयांची एक नोट, १०० रुपयांची १ नोट, ५० रुपयांची १ नोट व १० रुपयांच्या ३ नोटा आहेत, तर माझ्याकडे किती रुपये आहेत?
- पवनकडे ५० रुपयांच्या ३ नोटा, २० रुपयांच्या २ नोटा, ५ रुपयांची ३ नाणी व २ रुपयांची ३ नाणी आहेत, तर त्यांच्याकडे एकूण किती रुपये आहेत?
- मोनिकाकडे ५ नोटा आहेत. त्याचे एकूण मूल्य २५० रुपये आहे, तर त्या नोटा कोणत्या असतील?

दिवस - १६

आकृतिबंध

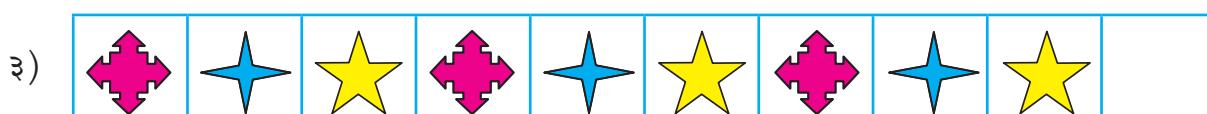
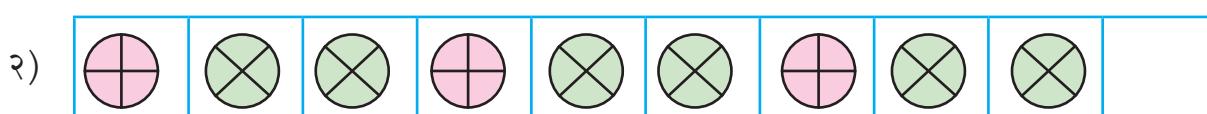
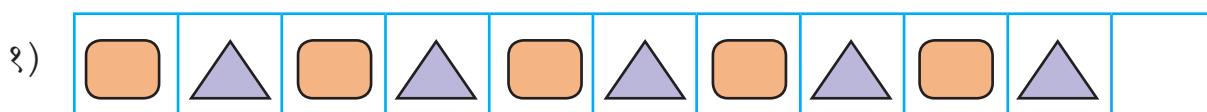
► समजून घेऊया ◀

- खालील अक्षरांच्या क्रमांमध्ये कोणता आकृतिबंध आहे ते लक्षात घे.

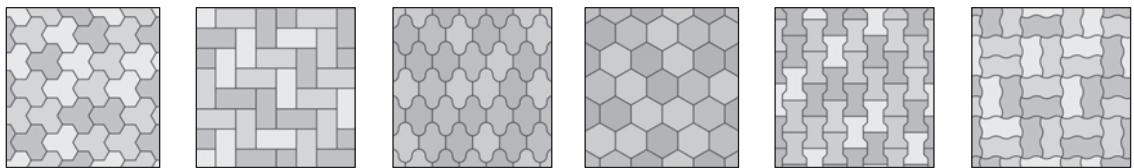
१)	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

२)	A	B	B	A	B	B	A	B	B
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---

- खालील आकृतिबंध पाहा. त्यांपैकी AB AB सारखा कोणता, ABB ABB सारखा कोणता व ABC ABC सारखा कोणता ते चौकटीत लिही.

- खाली दाखवलेल्या फरशांच्या जुळणीतील आकृतिबंधाचे निरीक्षण कर. येथे फरशांची जुळणी विशिष्ट प्रकारे केली आहे. दोन फरशांमध्ये मोकळी जागा राहिलेली नाही किंवा खालील जमीन दिसत नाही.

► सोडवून पाहूया ◀

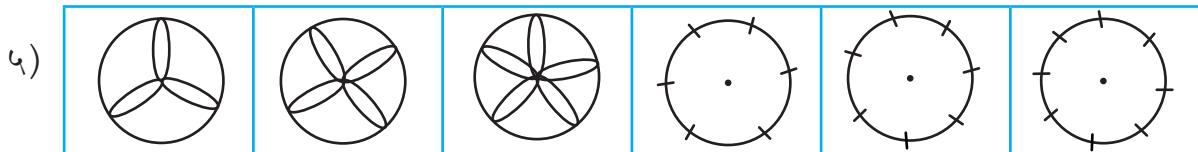
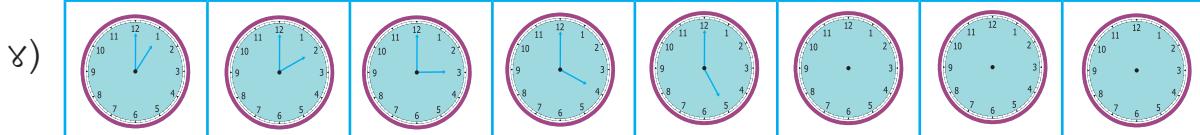
- खालील आकृतिबंध पूर्ण कर.

१)											
२)											
३)											
४)											
५)	४	८	१२		२०	२४			३६		

► सराव करूया ◀

- खालील आकृतिबंध पूर्ण कर.

१)											
२)											
३)											

६)

१	३	५		९	११	१३			
---	---	---	--	---	----	----	--	--	--

७)

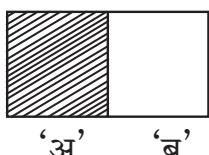
$1 \times 1 = 1$	$2 \times 2 = 4$	$3 \times 3 = 9$	$4 \times 4 = 16$				
------------------	------------------	------------------	-------------------	--	--	--	--

दिवस - १७

अपूर्णांक

► समजून घेऊया ◀

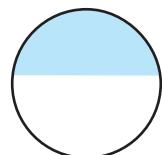
१) अर्धा भाग

एकूण भाग २ (दोन समान भाग केले)

‘अ’ भाग – अर्धा

‘ब’ भाग – अर्धा

२) पाव भाग

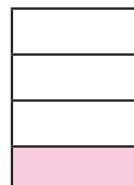
एकूण भाग ४ (चार समान भाग केले)

‘अ’ भाग – पाव

‘ब’ भाग – पाव

‘क’ भाग – पाव

‘ड’ भाग – पाव

३) पाऊण भाग

एकूण भाग ४ (चार समान भाग करून त्यातील तीन भाग घेतले)

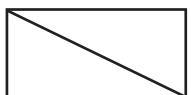
‘क’ भाग + ‘ख’ भाग + ‘ग’ भाग = पाऊण तुकडा

‘घ’ भाग = पाव तुकडा

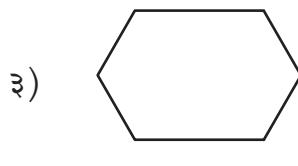
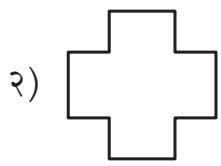
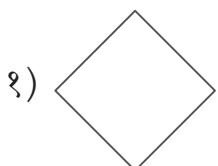
कोणत्याही वस्तूचे समान चार भाग केले व त्यातील तीन भाग घेतले की पाऊण भाग बनतो.

► सोडवून पाहूया ◀

- खाली दिलेल्या कागदावर वेगवेगळ्या पद्धतीने अर्धा भाग दाखव. (पहिले उदाहरण सोडवून दाखवले आहे.)

- खाली दिलेल्या आकारात पाव भाग रेघेने रंगव व दाखव.

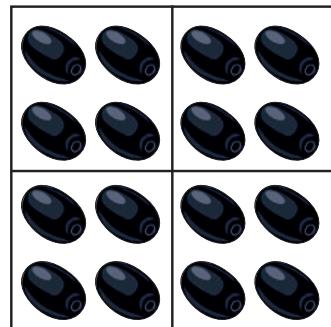

समूहाच्या संदर्भात अपूर्णांक

► समजून घेऊया ◀

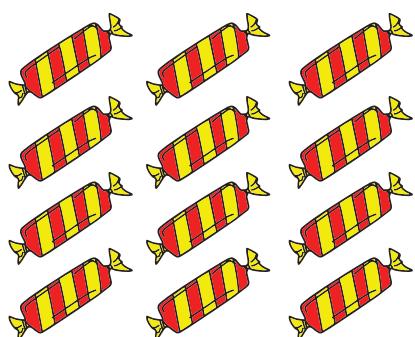
- सोबतच्या चित्रातील जांभळे बघ आणि खालील प्रश्नांची उत्तरे लिही.

- एकूण किती जांभळे आहेत? .....
- त्यातली अर्धी जांभळे म्हणजे किती? .....
- समूहातील पाव जांभळे खाल्ली, तर उरलेल्या भागाला काय म्हणणार?
.....
- समूहातील अर्ध्या जांभळांपैकी अर्धी जांभळे म्हणजे समूहाचा कितवा भाग? .....

► सोडवून पाहूया ◀

- सोबतच्या चित्रातील चॉकलेट्स मोजून रिकाम्या चौकटीत लिही.

पूर्ण समूहातील चॉकलेट्स

अर्धी चॉकलेट्स

पाव चॉकलेट्स

पाऊण चॉकलेट्स

सराव करूया

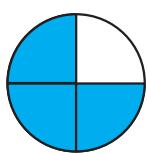
- प्रत्येक समूहातील ठिपके मोजून त्यापुढील रिकाम्या जागा भर. (पहिले उदाहरण सोडवून दाखवले आहे.)

ठिपके	पूर्ण भाग	अर्धा भाग	पाव भाग	पाऊण भाग
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●	१२	६	३	९
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●				
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●				
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●				
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●				
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●				
● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●				

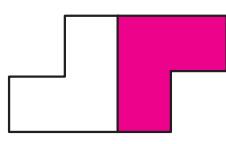
- खालील आकृतीचा पाव, अर्धा व पाऊण भाग रंगव.

पूर्ण आकृती	पाव	अर्धा	पाऊण

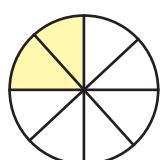
- आकृतीत रंगवलेल्या भागासाठी अपूर्णकाचे योग्य नाव जसे : पाव, अर्धा, पाऊण लिही.

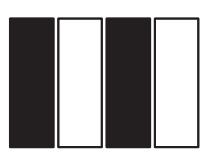
.....

.....

.....

.....

- प्राचीचे वय ६ वर्षे असून अर्थर्वचे वय तिच्या वयाच्या अर्धे आहे, तर अर्थर्वचे वय किती वर्षे असेल ?

.....

- सुनीताकडे २४ चॉकलेट्स होती. त्यापैकी पाव भाग चॉकलेट्स तिने हेमलताला दिली. आता तिच्याकडे किती चॉकलेट्स असतील? .....
- जावेदने १०० मीटर धावण्याच्या शर्यतीतील पाऊण भाग अंतर पार केले आहे. अजून किती अंतर पार केल्यास तो शर्यत पूर्ण करेल? .....
- निताने पाऊण तास अभ्यास केला म्हणजे तिने किती मिनिटे अभ्यास केला? .....

दिवस - १८

माहितीचे व्यवस्थापन

► समजून घेऊया ◀

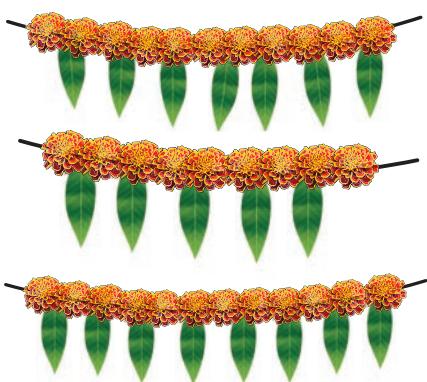
- पिंकीच्या मैत्रिणींना आवडणारी फळे खालील तक्त्यात दाखविली आहेत. त्यावरून खाली दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिही.

फळे	मैत्रिणींची संख्या

- १) पेरू हे फळ किती मैत्रिणींना आवडते? .....
- २) पपई हे फळ आवडणाऱ्या मैत्रिणींची संख्या किती? .....
- ३) सर्वांत जास्त मैत्रिणींना आवडणारे फळ कोणते? .....
- ४) केळी हे फळ आवडणाऱ्या मैत्रिणींची संख्या आंबा हे फळ आवडणाऱ्या मैत्रिणींच्या संख्येपेक्षा कितीने कमी आहे? .....

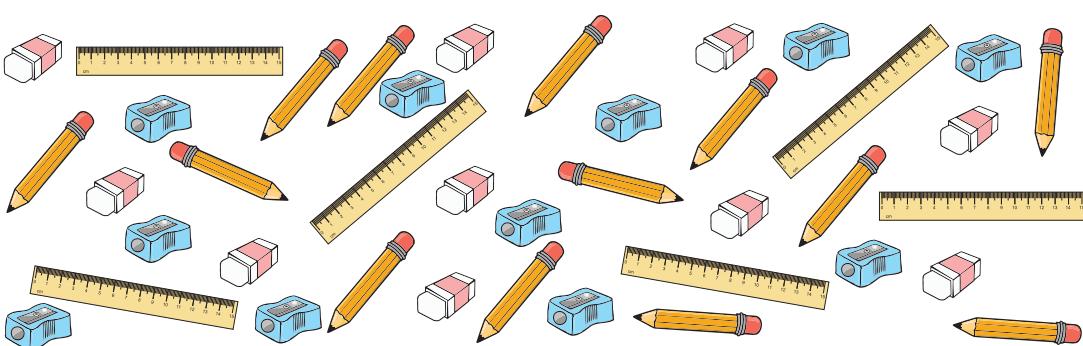
► सोडवून पाहूया ◀

- वाढदिवसाच्या सजावटीकरिता राहीने पाना-फुलांची तोरणे बनविली आहेत. ती पाहून प्रश्नांची उत्तरे लिही.

- १) पहिल्या तोरणामध्ये असलेल्या फुलांची संख्या किती?
- २) दुसऱ्या तोरणामध्ये असलेल्या पानांची संख्या किती?
- ३) सर्व तोरणांमधील फुलांची एकूण संख्या किती?
- ४) सर्व तोरणांमधील पानांची एकूण संख्या किती?
- ५) पानांच्या संख्येपेक्षा फुलांची संख्या कितीने कमी/जास्त आहे?

- खालील पेटीमध्ये पेन्सिल, खोडरबर, टोकयंत्र व मोजपटूच्या आहेत. त्या मोजून खालील तक्त्यामध्ये लिही.

वस्तू	पेन्सिल	खोडरबर	टोकयंत्र (शार्पनर)	मोजपटूच्या
ताळ्याच्या खुणा (॥)				
संख्या				

► सराव करूया ◀

- १) तुमच्या स्वयंपाक घरातील विविध प्रकारची भांडी व त्यांची संख्या यानुसार त्या माहितीचा तक्ता तयार कर.

दिनदर्शिका

► समजून घेऊया ◀

- या वर्षाची दिनदर्शिका पाहून खालील सारणी पूर्ण कर.

महिने	मार्च	ऑक्टोबर	फेब्रुवारी	मे	नोव्हेंबर	ऑगस्ट
दिवस	.....	.....	.....	.....	.....	.....

वय माहीत करून घेण्यासाठी जन्मवर्षापासून पुढे चालू वर्ष येईपर्यंत मोजावे.

► सोडवून पाहूया ◀

- खालील दिनदर्शिकेतील जुलै महिना पाहून पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिही.

जुलै २०२२ आषाढ/श्रावण शके १९४४						
R परविवार	३१	३	१०	१७	२४	
S सोमवार	आषाढप्राप्तिकृतीनाम nathadipapravartikriti.com	४	११	१८	२५	
M मंगळवार	मंगळवार मंगळवार	५	१२	१९	२६	
T बुधवार	बुधवार बुधवार	६	१३	२०	२७	
G गुरुवार	गुरुवार गुरुवार	७	१४	२१	२८	
Sh शुक्रवार	शुक्रवार शुक्रवार	८	१५	२२	२९	
S शनिवार	शनिवार शनिवार	९	१६	२३	३०	

- जुलै महिन्यात किती सोमवार आहेत? .....
- जुलै महिन्यात २० तारखेला कोणता वार आहे? .....
- जुलै महिन्यात मंगळवारी कोणकोणत्या तारखा आल्या आहेत? .....
- जुलै महिन्यात एकूण सुट्टीचे किती दिवस आहेत? .....
- जुलै महिन्यात एकूण किती दिवस आहेत? .....

- तुझ्या मित्र-मैत्रींची नावे व जन्मतारीख लिहून खालील सारणी पूर्ण कर.

नाव	जन्मतारीख	आजचे वय (पूर्ण वर्षात)

► सराव कस्त्या ◀

- या वर्षातील दिनदर्शिकेतील कोणताही महिना पाहून प्रश्नांची उत्तरे लिही.

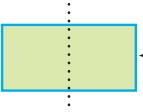
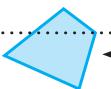
महिना : .....

- १) महिन्यात आलेले सण : .....
- २) महिन्याच्या सुरुवातीचा वार : .....
- ३) चार वेळा आलेले वार : .....
- ४) एकूण किती रविवार आलेले आहेत : .....
- ५) महिन्याचा शेवटचा वार : .....

दिवस – २०

सममिती

► समजून घेऊया ◀

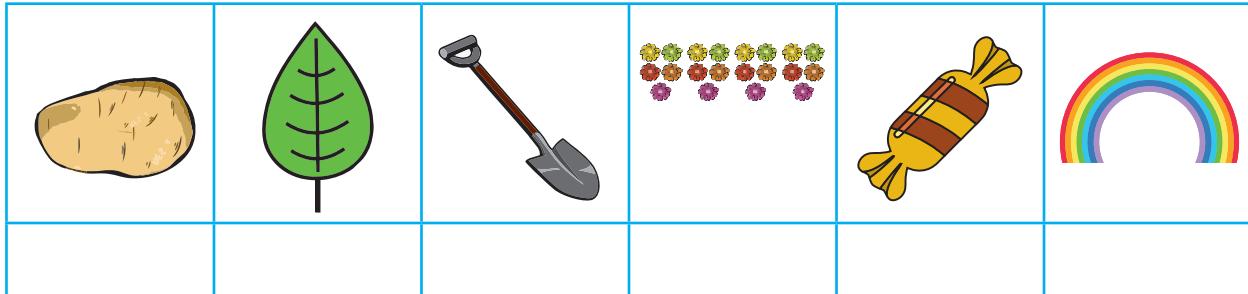
- एखाद्या रेघेने आकृतीचे होणारे दोन भाग एकमेकांशी तंतोतंत जुळत असतील, तर ती आकृती त्या रेषेच्या संदर्भात सममित आहे असे म्हणतात.
- एखाद्या रेघेने आकृतीचे होणारे दोन भाग एकमेकांशी तंतोतंत जुळत नसतील, तर ती आकृती त्या रेषेच्या संदर्भात सममित नाही असे म्हणतात.

► सोडवून पाहूया ◀

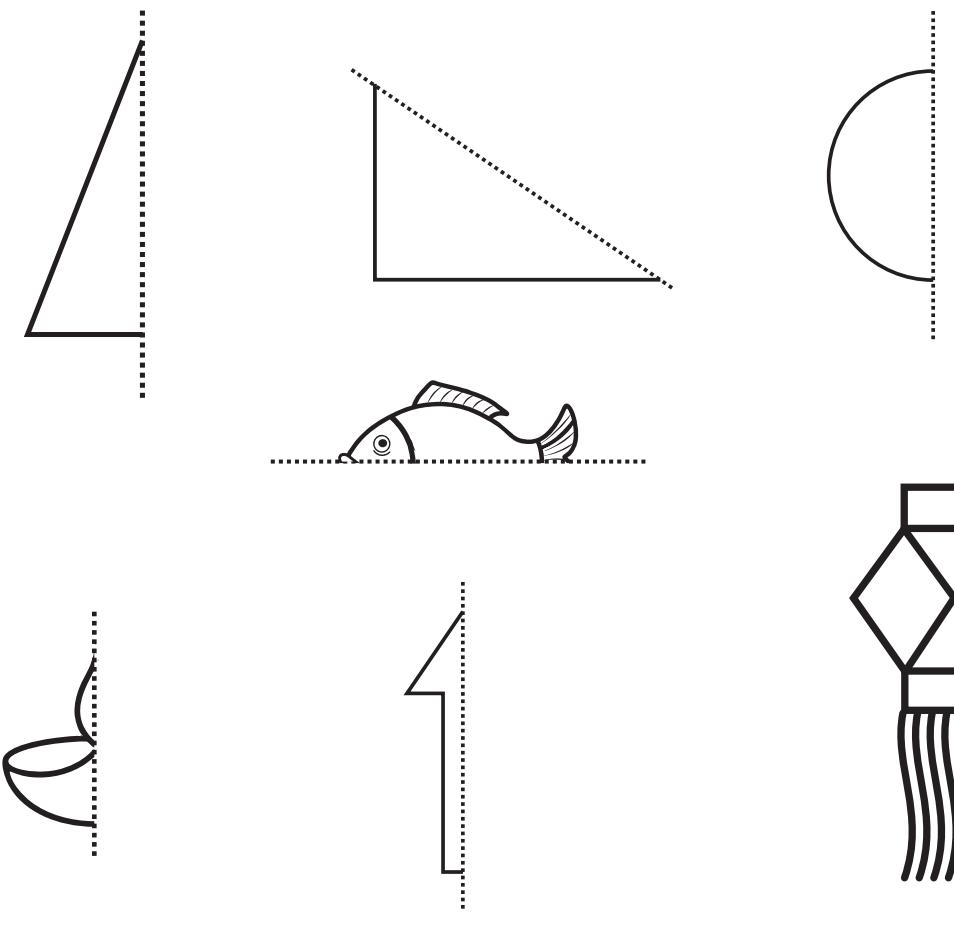
- खालील आकृत्या/अक्षरांना एक/अधिक सममिती अक्ष आहेत का ते ठरव व खालील चौकटीत (✓) अशी व नसल्यास (✗) अशी खूण कर.

- खालील चित्रे सममित आहेत किंवा नाहीत हे ठरव.

- खालील सममित आकृत्यांचे सारखे असणारे अर्धे भाग काढून पूर्ण कर व रंगव.

► सराव करूया ◀

- परिसरात आढळणारे सममित आकार शोध व यादी कर.
- इंग्रजी कॅपिटल अक्षरे काढून त्यांना सममित अक्ष दाखव.

श्रेयनामावली

सेतू अभ्यास : इयत्ता – चौथी : विषय – मराठी • इंग्रजी • गणित

मराठी

नाव	पद	कार्यालय/शाळा
राजश्री तिटकारे	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, फलटण, जि. सातारा.
डॉ. सविता आष्टेकर	सहायक शिक्षक	रा. जि. प. ज्ञानदीप शाळा, कर्जत नं. २, ता. कर्जत, जि. रायगड.
डॉ. निशा काजवे	सहायक शिक्षक	कन्या विद्यालय म. उंचगाव, जि. कोल्हापूर.
दिपाली सबसगी	पदवीधर शिक्षक	जि. प. प्राथ. शाळा सिरसाव, ता. परंडा, जि. उस्मानाबाद.

इंग्रजी

Name	Designation	Office/School
Dr. Vanmala Pawar	Lecturer	District Institute of Education and Training, Nandurbar.
Sudharma Sonawane	Assistant Teacher	Z. P. Girls School Mhasadi, Block : Sakri, Dist. Dhule.
Pratiksha Gaikwad	Assistant Teacher	Z. P. P. School Mankhed, Block : Surgana, Dist. Nashik.
Pradeep Khairnar	Assistant Teacher	Z. P. Primary School Dhamani, Block : Igatpuri, Dist. Nashik.

गणित

नाव	पद	कार्यालय/शाळा
शिवाजी ठाकूर	अधिव्याख्याता	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, धुळे.
सुचरिता काळे	विषय सहायक	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, गडचिरोली.
प्रमोद झिरपे	विषय सहायक	जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, औरंगाबाद.
बसवेश्वर कल्याणकस्तुरे	सहशिक्षक	जि. प. प्राथ. शाळा दाभोळे बु. नं. १, ता. संगमेश्वर, जि. रत्नागिरी.
संदीप राऊत	पदवीधर शिक्षक	जि. प. प्राथ. शाळा हातणी, ता. चिखली, जि. बुलढाणा.
वैशाली गाढवे	पदवीधर शिक्षक	जि. प. प्राथ. शाळा लांडेवाडी, ता. अंबेगाव, जि. पुणे.
हरी गहेरवार	पदवीधर शिक्षक	म.न.पा. शाळा क्र. १६३ बी, धायरी, पुणे.

